

BLANKET
MISSING

As **ลพีน ใจดี**
อายุ **๑๑ ปี ๑๑ เดือน**
ชื่อ **นางสาว ลพีน**
Cause of Disappearance **ถูกลักพาตัว**
by the state

#ThisConfession

6

“รัฐประหารที่แน่นอน
กับการจัดการความไม่แน่นอน”:
ความท้าทายของความคิดประชานิยม
และการเลือกตั้ง¹

The Certain Coups and the Handling of
Uncertainty: Challenges to the Ideology of Populism
and Elections

ชัยพงษ์ สำเนียง

Chaipong Samnieng

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

Department of History, Faculty of Social Sciences,

Naresuan University, Thailand, 65000

Corresponding author E-mail: chaipong08@gmail.com

Received: July 1, 2022

Revised: November 6, 2022

Accepted: February 7, 2023

บทคัดย่อ

ความไม่แน่นอนของการเมืองไทยปรากฏชัดหลังเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535 ต่อเนื่องมาจนถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ที่ประเทศไทย สร้างความไม่แน่นอนทางการเมืองในห้วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา (2540-2560) อย่างต่อเนื่อง ความไม่แน่นอนทางการเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปตามครรลองและนอกวิถีทางประชาธิปไตย กล่าวได้ว่า “การรัฐประหารที่แน่นอน กับการจัดการความไม่แน่นอน” แสดงให้เห็นว่ารัฐประหารเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นปกครองไทยใช้ในการจัดระเบียบทางการเมือง ควบคุมภาวะความไม่แน่นอนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองฝั่งประชาธิปไตย เพื่อธำรงสถานะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำ ซึ่งสะท้อนการแสดงอำนาจของทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายและรัฐพันลิก อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่ใช้แนวคิดสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายและรัฐพันลิกไม่ได้อธิบายช่องว่างที่ควบคุมไม่ได้ หรือความไม่แน่นอนที่ควบคุมไม่ได้ คือ การเลือกตั้ง การเลือกตั้งจึงเป็นเสมือนปริมณฑลของการคั่งงำที่แหลมคม ที่ทั้งฝ่ายเผด็จการ และฝ่ายประชาธิปไตย ต่างใช้เป็นเดิมพัน เพื่อจัดการกับความไม่แน่นอนทางการเมืองที่เกิดขึ้น

แต่ในปริมณฑลของการศึกษาการเมืองไทยที่ใช้ความคิดเรื่อง “ความไม่แน่นอน” (uncertainty) ยังมีไม่มากนัก จะมีก็แต่การศึกษาในความไม่แน่นอนของภาวะเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยการเมืองผ่าน “ความไม่แน่นอน” ผ่านการเลือกตั้งนั้นวางอยู่บนเงื่อนไขการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ การเลือกตั้งถูกใช้เป็นเครื่องมือองค์ประกอบและข้ออ้างของผู้ปกครอง ในการสืบทอดอำนาจและเปลี่ยนผ่านระบบ ซึ่งก่อให้เกิดความไม่มั่นคงและแน่นอนในเวลาเดียวกัน การศึกษาผ่านแนวคิดความไม่แน่นอนในบทความนี้จึงช่วยให้เข้าใจพลวัตของการเมืองไทยได้มากขึ้น

คำสำคัญ: ความไม่แน่นอน, การเมืองไทย, รัฐพันลิก

Abstract

The uncertainty of Thai politics explicitly emerged after the Black May event in 1992, and continued towards the economic crisis of 1997, leading to the consistent political unpredictability in the last twenty years (1997-2017). This uncertainty in politics shows an increasing strategic direction of the undemocratic transformative process. The adage “certain coups and the handling of uncertainty” encapsulates the relationship between coup certainty and strategic political uncertainty. This adage implies that the coups have been devised by the Thai ruling class to create social orders in politics, and to control the uncertainty of the pro-democracy movements, with the aim to maintain the powers of the elite class. This reflects the power relations under the concepts of network monarchy and the deep state. However, the studies that used these two concepts do not succeed in explaining the uncontrollable voids, or unmanageable uncertainties, such as elections. The election in Thailand has become the area of crucial reprisal by both authoritative and democratic allies to attempt to handle the emerging uncertainties. Yet, Thai political studies have so far investigated the phenomena by using the concept of uncertainty at only a limited level i.e. most of the research considered the uncertainty from the economic perspective. Meanwhile, the politics of uncertainty through voting renders conditions of different voting systems in each country. The election is turned into a tactical tool in an overarching strategy enabling the ruling class to legitimize the power to change the regime, whilst concurrently maintaining the deliberate uncertainty. Therefore, the adoption of the uncertainty concept helps to more broadly and comprehensively understand of the dynamics in Thai politics.

Keyword: Uncertainty, Thai Politics, Deep State

ระลอกคลื่นของความไม่แน่นอน

การเมืองในช่วงนั้นจากการเมืองที่สัมพันธ์กับระบบตัวแทนในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองในทศวรรษ 2470-2560 แม้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่ก็ไม่สามารถกำหนดทิศทางการเมืองได้ การเมืองสัมพันธ์กับกลุ่มชนชั้นนำไม่กี่กลุ่มที่หมุนเวียนเปลี่ยนหน้าเข้ามาในโครงสร้างอำนาจ แต่ความไม่แน่นอนของการเมืองไทยปรากฏชัดหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 และวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ประเทศไทยเกิดความไม่แน่นอนทางการเมืองในห้วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา (2540-2560) ถึง 3 ครั้ง ได้แก่ เหตุการณ์การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยจนนำไปสู่การต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตรในปี 2549 การชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในปี 2553 และการชุมนุมใหญ่ของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ระหว่างปี 2556 - พ.ค. 2557 เหตุการณ์ทางการเมืองเหล่านี้ได้ปะทุสู่ความรุนแรงและนำไปสู่การปฏิวัติรัฐประหาร 2 ครั้ง คือ รัฐประหารกันยายน 2549 และรัฐประหารพฤษภาคม 2557 (คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร 2562, ดูเพิ่มใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ 2565)

ความไม่แน่นอนทางการเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติทางการเมือง 4 ครั้งสำคัญ (พงศศักดิ์ เหลืองอร่าม 2560, พงศศักดิ์ เหลืองอร่าม และยุทธนา เศรษฐูปราโมทย์ 2561) ได้แก่ ช่วงแรกของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เกิดเหตุการณ์ชุมนุมขึ้นของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จนนำไปสู่การประกาศยุบสภา แม้ว่าจะเกิดการเลือกตั้งขึ้นในเวลาต่อมา แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ได้มีคำวินิจฉัยให้เพิกถอนการเลือกตั้งและประกาศเลือกตั้งใหม่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่อง พร้อมกับการชุมนุมภายนอกสภาที่ต้องการขับไล่นายกรัฐมนตรีทักษิณ ซึ่งต่อมาเป็นชนวนให้เกิดการรัฐประหารขึ้นโดย พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน การรัฐประหาร 19

กันยายน 2549 แม้ในภายหลังพรรคไทยรักไทยจะถูกรัฐประหาร และต่อมาตั้งรัฐบาลที่มี พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีภายใต้ความคุ้มครองของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) บริหารประเทศอยู่ปีเศษ² และมีการประกาศกฎอัยการศึกหลายจังหวัด แต่การเลือกตั้งในปี 2550 พรรคพลังประชาชนที่เปลี่ยนมาจากพรรคไทยรักไทยก็สามารถชนะเลือกตั้ง มีสมัคร สุนทรเวช และสมชาย วงศ์สวัสดิ์ เครือข่ายภายใต้การสนับสนุนของทักษิณ ชินวัตร ได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมาตามลำดับและภายหลังมีการยุบพรรคพลังประชาชน อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ จากพรรคประชาธิปัตย์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีจากการแทรกแซงของทหารและสนับสนุนของชนชั้นนำ³

ความไม่แน่นอนครั้งที่สองเกิดขึ้นในรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้เกิดการชุมนุมเรียกร้องให้ยุบสภาโดยกลุ่ม นปช. จนนำไปสู่มาตรการสลายการชุมนุมในเดือนพฤษภาคม 2553 การปะทะกันระหว่างรัฐบาลกับผู้ชุมนุมทำให้มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งแกนนำ นปช. ประกาศให้ยุติการชุมนุมจากการสลายและกดดันของรัฐบาล แต่ความขัดแย้งก็ยังคงเพิ่มขึ้นในเขตชนบทอย่างต่อเนื่อง (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2556, อภิชาติ สถิตนิรามัย ยุกติ มุกดาวิจิตร และนิติ ภาวครพันธ์ุ 2556)

ครั้งที่สาม ในช่วงต้นปี 2557 ความไม่แน่นอนเพิ่มสูงขึ้นภายใต้รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เกิดการชุมนุมของ กปปส. ได้ปิดสถานที่สำคัญใจกลางกรุงเทพฯ เพื่อกดดันให้นายกรัฐมนตรีลาออก การชุมนุมดังกล่าวได้เป็นเงื่อนงำให้เกิดการรัฐประหารโดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา และสืบทอดอำนาจมาจนถึงปัจจุบัน (Luangaram and Sethapramote 2018, เกษียร เตชะพีระ 2553ก, 2553ข)

ความไม่แน่นอนทางการเมืองไทยรอบที่สี่ เกิดขึ้นภายหลังการเลือกตั้ง 24 มีนาคม 2562 แม้ได้ก่อให้เกิดภูมิทัศน์ทางการเมืองใหม่ ๆ ในบริบทของสื่อออนไลน์ที่ได้กลายเป็นสมรภูมิสำคัญในการต่อสู้ เป็นการต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์อย่างเข้มข้นระหว่าง “สนับสนุนเผด็จการ กับต่อต้านเผด็จการ” กลายเป็นวาทกรรมหลักในการเลือกตั้งปี 2562 โดยการต่อสู้แบบอื่น เช่น นโยบายที่เคยเป็นพื้นที่หลักถูกลดความสำคัญลง และพบว่าพรรคฝ่ายอนุรักษ์นิยมสามารถสร้าง “ข่าวลือ”⁴ เพื่อจูงใจให้สามารถชนะเลือกตั้ง ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกในเชิงอุดมการณ์อย่างชัดเจน อีกทั้งเป็นการต่อสู้ของคนต่างรุ่นที่มีนัยทางการเมืองอย่างสำคัญ แต่ก็มีกระบวนการที่ไม่ปกติ เช่น การออกแบบระบบเลือกตั้งใหม่ที่เป็นคุณแก่บางพรรค การยุบพรรคไทยรักษาชาติ และพรรคอนาคตใหม่ การสร้างสูตรคำนวณที่แปลกประหลาดจนทำให้พรรคเล็กเข้าสภาจำนวนมาก มีสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งแต่มีอำนาจล้นพ้น รวมถึงการใช้กลไกในกระบวนการยุติธรรมในการจำกัดความเห็นต่าง ฯลฯ (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ 2565) ซึ่งก่อให้เกิดความไม่แน่นอนทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังเพิ่มความขัดแย้งจนก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวประท้วงของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนตั้งแต่ปลายปี 2562 จนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าความไม่แน่นอนทางการเมืองของไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามครรลอง และนอกวิถีทางประชาธิปไตย เช่น การยุบสภา การเลือกตั้ง การชุมนุมประท้วง การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการทำรัฐประหารที่ไม่เป็นไปตามระบบประชาธิปไตย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้การเมืองไม่มีเสถียรภาพและความไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมวงกว้าง (Luangaram and Sethapramote 2018) แต่ในปริมณฑลของการศึกษาการเมืองไทยที่ใช้ความคิดเรื่อง “ความไม่แน่นอน” (uncertainty) ในการศึกษายังมีไม่มากนัก จะมีก็แต่การศึกษาความไม่แน่นอนของภาวะเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ (Baker, Bloom, and Davis 2016)

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาแม้จะมีความพยายามอธิบายการเมืองไทยผ่านความคิดสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย (network monarchy) (McCargo 2005) และรัฐพันลึก (deep state) (Mérieau 2016) แต่ถ้านับจากรัฐประหารปี 2549 และ 2557 เครือข่ายชนชั้นนำและฐานรากด้านสถาบันของพวกเขาได้ปรับแปรไป และมีความซับซ้อนขึ้นมาก ภายในรัฐพันลึกต่างแก่งแย่งชิงอำนาจกัน (ดูข้อถกเถียง, Mérieau 2016) ซึ่งสถานการณ์หลังการเลือกตั้ง 2562 ยิ่งทำให้สภาพการเมืองมีความไม่แน่นอน บั่นบ่วนเพิ่มมากขึ้น การอธิบายผ่านความคิดสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายและรัฐพันลึกไม่เพียงพอต่อความเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป ในบทความนี้ผู้เขียนได้ปรับประยุกต์ใช้ความคิดของ Andreas Schedler (2013) ในหนังสือ *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism* ที่ศึกษาการเมืองผ่าน “ความไม่แน่นอน” เขาศึกษาการเลือกตั้งและการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ ที่วางอยู่บนบริบททางการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ การเลือกตั้งถูกใช้เป็นเครื่องมือองค์ประกอบ และข้ออ้างของผู้ปกครอง ในการสืบทอดอำนาจและเปลี่ยนผ่านระบอบ ประกอบกับผู้นำสร้างสภาวะยกเว้น และคู่ตรงกันข้ามในฐานะภัยคุกคามของชาติ ซึ่งก่อให้เกิดความไม่มั่นคง และความไม่แน่นอนในเวลาเดียวกัน (Schedler 2013, 5-6) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพลวัตของการเมืองไทยได้เพิ่มมากขึ้น (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2564)

อย่างไรก็ดีค้ำกล่าวที่ว่า “รัฐประหารที่แน่นอน กับการจัดการความไม่แน่นอน” สะท้อนให้เห็นว่าการรัฐประหารเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นปกครองไทย ใช้ในการจัดระเบียบทางการเมือง ควบคุมภาวะความไม่แน่นอนจากฝั่งประชาธิปไตย (เช่นการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่าง ๆ) เพื่อธำรงค์อำนาจของตน ซึ่งสะท้อนการแสดงอำนาจของทั้งเครือข่ายสถาบันและรัฐพันลึก แต่สิ่งที่แนวคิดสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายและรัฐพันลึกไม่ได้อธิบาย นั่นคือ การเลือกตั้งเป็นช่องว่างที่ควบคุมไม่ได้หรือความไม่แน่นอน การเลือกตั้งจึงเป็นเสมือนปริณทลของการค้ำงำ

ที่แหลมคม ทั้งฝ่ายเผด็จการ และฝ่ายประชาธิปไตยเดิมพัน เพื่อจัดการกับความไม่แน่นอนทางการเมืองที่เกิดขึ้น

บทความวิจัยชิ้นนี้พยายามตอบคำถาม ความไม่แน่นอนของการเมืองไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาเกิดภายใต้เงื่อนไขและบริบทอะไร และสภาวะรัฐประหารได้ก่อให้เกิดความปั่นป่วนไม่แน่นอนในโครงสร้างอำนาจของการเมืองไทยอย่างไร ภายใต้ความไม่แน่นอนของการรัฐประหารส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพทางอำนาจทางการเมืองไทยมิติไหนบ้าง โดยใช้การวิจัยเอกสาร (documentary research) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (feld work research) อันประกอบด้วยการสัมภาษณ์นักการเมือง (ส.ว. ส.ส. สนช.) และนักกิจกรรม/นักเคลื่อนไหว/ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการรัฐประหาร เพื่ออธิบาย (1) รัฐประหารกับความไม่แน่นอนของการเปลี่ยนผ่าน (2) การเลือกตั้งความไม่แน่นอนของเครือข่ายชนชั้นนำผ่านการเมืองของการเลือกตั้ง และคนกลุ่มใหม่ ๆ ที่ก่อตัวขึ้นมาคั่งงำกลุ่มอำนาจนำเดิม ส่งผลต่อความไม่แน่นอนทางการเมืองในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

รัฐประหารกับความไม่แน่นอนของการเปลี่ยนผ่าน

การขึ้นมาของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ภายใต้การใช้นโยบายประชานิยม ทำให้ได้รับความนิยมจากประชาชนจำนวนมากทำให้การเลือกตั้งใน พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยที่มีทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรคได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. ถึง 377 คน และเป็นรัฐบาลพรรคเดียวเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย แม้ว่าภายหลังจะได้รับการต่อต้าน ประท้วงจากพันธมิตรประชาธิปไตยที่มีนายสนธิ ลิ้มทองกุล เป็นแกนนำ มีการยุบสภาในการเลือกตั้งเดือนกุมภาพันธ์ 2549 พรรคไทยรักไทยก็สามารถชนะเลือกตั้งได้คะแนนในระบบบัญชีรายชื่อถึง 16 ล้านเสียง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2549) แสดงให้เห็นความนิยมในตัวทักษิณ และนโยบายประชานิยมได้ สิ้นคลอนเครือข่ายอำนาจนำของชนชั้นนำ (McCargo 2005)

นโยบาย “ประชานิยม” ของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนไปอย่างไพศาล ทั้งเกิดภาคการผลิตใหม่ผ่านนโยบาย SMEs การพักชำระหนี้ กองทุนหมู่บ้านละล้าน แปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน เกิดสวัสดิการอย่างถ้วนหน้า เช่น 30 บาทรักษาทุกโรค ฯลฯ แต่ก็ได้เกิดการวิจารณ์จากนักวิชาการจำนวนมาก⁵ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2549, ผาสุก พงษ์ไพจิตร 2546) ว่าเป็นนโยบายที่ฉาบฉวยเพื่อหาคะแนนเสียงในชนบท ไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงชนบทอย่างแท้จริง ยิ่งก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ใหม่ ที่รัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ในแนวดิ่ง รอรับการอุปถัมภ์จากรัฐเพียงฝ่ายเดียว ทำให้รัฐสูญเสียเงินจำนวนมหาศาล และอาจเกิดการล้มละลายของรัฐ เหมือนประเทศในแถบลาตินอเมริกาที่ใช้นโยบายประชานิยม อีกทั้ง ทักษิณที่ได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างสูงทำให้ไม่สนใจต่อระบบรัฐสภา เห็นได้ว่าขณะที่เป็นนายกรัฐมนตรี ทักษิณไม่เข้าร่วมประชุมสภาผู้แทนราษฎร และไม่เคยถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจ การที่เป็นพรรคเสียงข้างมากเพียงพรรคเดียวทำให้ตัวของทักษิณมีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างเด็ดขาด รวมถึงองค์กรตรวจสอบ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการเลือกตั้ง และสมาชิกรัฐสภา (ส.ว.) ต่างถูกแทรกแซงจากเครือข่ายทักษิณ รวมถึงนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่คอยท้วงติงให้ข้อเสนอแนะก็ไม่รับฟัง หรือที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2549, 154-60, 178-84) วิจารณ์ว่าเป็น “ทรราชย์ของเสียงข้างมาก” (tyranny of the majority)

แม้รัฐบาลจะถูกวิจารณ์ว่าเป็นยุคที่มีการทุจริตขนานใหญ่ เป็นการทุจริตที่มีความซับซ้อน หรือ “การทุจริตเชิงนโยบาย” มี “ผลประโยชน์ทับซ้อน” ของคนในเครือข่ายอย่างกว้างขวางในหลายเรื่อง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2549) เช่น การออกนโยบายที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของบริษัทตนเองและพวกพ้อง การจ่ายเงินใต้โต๊ะเพื่อให้ได้รับงานโครงการที่ลงทุนโดยรัฐบาล การออกห่วยบนดินที่ไม่นำเงินเข้าคลังแต่กลับนำมาใช้จ่ายเพื่อโครงการประชานิยม การขายหุ้นให้บริษัทเทมาเส็ก (ประเทศสิงคโปร์) การซื้อที่ดินรัชดา การสร้าง

“อาณาจักรแห่งความกลัว” หรือ “รัฐตำรวจ” ผ่านนโยบายปราบปรามยาเสพติด ทำให้เกิดการฆ่าตัดตอน มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 1,500 คน ทั้งที่ยังไม่ได้พิสูจน์ในกระบวนการยุติธรรม การหายตัวของนายสมชาย นีละไพจิตร การล้อมปราบที่มีสยดหรือเชะและหน้าที่ว่าการอำเภอตากใบ ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวน 110 คน (OK Nation 2554) เป็นปัญหาที่เรื้อรังมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงทักษิณมักเป็นผู้ผูกขาดการเสนอญัตติสาธารณะแต่ผู้เดียว โดยไม่รับฟังข้อท้วงติง และห้ามการวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้เกิดการต่อต้านอย่างต่อเนื่องจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ปราบกฏการณ์ “สนธิ” หรือ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” หรือ “คนเสื้อเหลือง” ที่ชุมนุมประท้วง โจมตีทักษิณว่าเป็นรัฐบาลที่มีการทุจริตอย่างกว้างขวางและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ⁶ (Duncan 2005) ในท้ายที่สุดรัฐบาลต้องยุบสภาเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 เมษายน 2549 แต่การเลือกตั้งครั้งนั้นพรรคฝ่ายค้าน ที่ประกอบไปด้วยพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และพรรคมหาชนไม่ลงเลือกตั้งทำให้สมาชิกพรรคไทยรักไทยบางคนถูกกล่าวหาว่าได้จ้างพรรคเล็กลงสมัครเลือกตั้ง ศาลรัฐธรรมนูญได้พิพากษาในวันที่ 8 พฤษภาคม 2549 ให้การเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 เป็นโมฆะและให้จัดการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 15 ตุลาคม 2549 แต่ก่อนจะมีการเลือกตั้งคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.)⁷ ได้ทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549⁸ เป็นอันสิ้นสุดรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร (ดูเพิ่มใน คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร 2562)

ภายหลังพรรคไทยรักไทยถูกรัฐประหาร ต่อมาตั้งรัฐบาลที่มี พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีภายใต้ความคุ้มครองของ คมช. มีเวลาบริหารประเทศอยู่ปีเศษ⁹ และมีการประกาศกฏอัยการศึกหลายจังหวัด แต่การเลือกตั้งในปี 2551 พรรคพลังประชาชนที่เปลี่ยนมาจากพรรคไทยรักไทยที่นำโดยสมัคร สุนทรเวช และสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ก็สามารถชนะ

การเลือกตั้งเครือข่ายภายใต้การสนับสนุนของทักษิณได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมาตามลำดับ ภายหลังจากการยุบพรรคพลังประชาชน นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรีจากพรรคประชาธิปัตย์ และได้ดำเนินนโยบายเพื่อเอาใจประชาชนจำนวนมาก เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เรียนฟรี เพิ่มเงินเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้าน รถเมล์ฟรี รถไฟฟ้าฟรี ค่าไฟฟ้าฟรี ฯลฯ¹⁰ แต่ก็ไม่สามารถชนะเลือกตั้งในปี 2554 ได้ พรรคเพื่อไทยที่ทักษิณให้การสนับสนุน โดยมียิ่งลักษณ์ ชินวัตร น้องสาวเป็นแกนนำก็สามารถชนะเลือกตั้งเกินครึ่งถึง 265 เสียงจาก 500 เสียง จนได้เป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ ภายใต้การนำของอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีตนายกรัฐมนตรีได้รับเลือกตั้งเพียง 159 เสียง แม้ภายหลังจะเกิดการรัฐประหารในปี 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) การรัฐประหารอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายชนชั้นนำต่าง ๆ ทั้งศาลรัฐธรรมนูญ กปปส. นักวิชาการ ดารา นักร้อง ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐพันลึกคอยควบคุมรัฐที่เป็นทางการ (Mérieau 2016, เกษียร เตชะพีระ 2559) แต่กระนั้นการรัฐประหารก็แสดงให้เห็นอีกด้านว่าตัวของรัฐพันลึกที่อยู่เบื้องหลังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะควบคุมการเมืองผ่านการเลือกตั้งอีกต่อไปด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2559)

กล่าวได้ว่า นโยบายประชานิยมเป็นการสร้างมิติใหม่ทางการเมืองที่ทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ หันมาต่อสู้เชิงนโยบาย แทนการอิงกับตัวบุคคล เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีทางเลือกในการต่อรองกับนักการเมืองเพิ่มมากขึ้น รวมถึงทำให้นักเลง เจ้าพ่อ ผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่นลดอิทธิพลลง ทั้งยังก่อให้เกิดชนชั้นใหม่ที่มี “สำนักทางการเมือง” ในการกำหนดทิศทางการเมือง ในหลายมิติ ทำลายมายาคติ “โง่ จน เจ็บ” ภายใต้ตราประทับประชาชนในชนบทตั้งรัฐบาล และชนชั้นกลางในเมืองล้มรัฐบาล (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2552)

แต่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลง “ชาวชนบท” จำนวนมากมิได้ย้ายอมให้ “ชนชั้นกลางในเมือง” ล้มรัฐบาลที่เขาเลือกตั้งได้เช่นในอดีต เช่น เกิดการรวานคนจนที่ชุมนุมที่สวนลุมพินี เพื่อสนับสนุนรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และในการเลือกตั้งทั้งในปี 2548 และ 2549 ได้ให้การสนับสนุนพรรคไทยรักไทยอย่างท่วมท้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า รัฐบาลทักษิณ ทำให้เกิดมิติใหม่ทางการเมืองที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยที่กินได้” ซึ่งสามารถเข้าใจผ่านการต่อสู้ของคนเสื้อแดงจำนวนมาก ที่เข้าร่วมเคลื่อนไหวในช่วงทศวรรษ 2550 อีกทั้ง พยายามปกป้องรัฐบาลของทักษิณ และเครือข่าย นอกจากความนิยมในพรรคไทยรักไทยและทักษิณ ชินวัตรแล้ว นโยบายประชานิยมเอื้อประโยชน์ต่อคนชนบทเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้เขาเหล่านั้นเคลื่อนไหวต่อสู้ ทั้งนี้เพราะนโยบายประชานิยมทำให้เกิดสำนึกความเป็นเจ้าของของประเทศ ผ่านการแบ่งสรรทรัพยากรของรัฐที่พวกเขาไม่เคยเข้าถึง¹¹ คนชนบทจำนวนมากเกิดสำนึกทางการเมืองใหม่ที่เชื่อมั่น ศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย ที่มีการเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบสำคัญ รวมถึงเชื่อว่าระบอบนี้สร้างความเป็นธรรม เท่าเทียมให้คนในสังคมไทย (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2559, ชัยพงษ์ สำเนียง 2562) ดังที่พี่เสื้อแดงคนหนึ่งได้แสดงความเห็นว่า

“การเป็นเสื้อแดงนี้ใช้ไคเป็น (ไม่ได้อยากเป็น) แต่ว่าหลายปีมานี้ท่านทักษิณเป็น (เขา) ได้หื้อเงินมันมาถึงคนตึกคนยาก (ทำให้เงินมาถึงคนจน) ถ้าบ่มี(ไม่มี)นโยบายหมูนี (เหล่านี้) เฮาบ (เราไม่) มีทางได้เข้าถึง อยู่มาเมินบ่ปะสักเตื่อ (อยู่มานานไม่เคยเจอ) พี่ตึงฮัก (พี่รัก) ไปชุมนุมแผว (ถึง) กรุงเทพฯ เชียง(เชียงใหม่) เขาไปไหนไปหมด ไปกับเพื่อนสองสามคน ตึงบ่กลัว (ไม่กลัว) ถ้าเฮายอมเฮาก่าบ่เหลือหยัง (เรายอมก็ไม่เหลืออะไร) หมู (พวก) อำมาตย์เขาเอาคีนหมด เขาบ่ใช้เอาทักษิณลงอย่างเดี๋ยวมันจะเอาคีนหมด (เขาไม่แคเอาทักษิณลงจากอำนาจ แต่จะเอา (นโยบาย) ลงด้วย กองทุน

เงินล้าน 30 บาท เฮา (เรา) ต้องฮักษาหมู่นี้ไว้ (พวกนี้ไว้)”
พี่เสื่อแดง (นามสมมติ) (สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2558 อ่างใน
ชัยพงษ์ สำเนียง 2562)

นอกจากได้รับบรรณประโยชน์จากนโยบายประชานิยมแล้ว การคืนศักดิ์ศรีและสร้างความเท่าเทียมให้กับคนท้องถิ่นผ่านโครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค¹ (ไทยรัฐ 2549 อ่างใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2549, 135-36) นโยบายนี้ทำให้คนเข้าถึงการรักษาพยาบาลอย่างถ้วนหน้า จากการที่คนในชนบทเข้าไม่ถึงการรักษาพยาบาลของรัฐเมื่อเจ็บป่วย เพราะในอดีตการรักษาพยาบาลต้องใช้เงินทองทรัพย์สินจำนวนมาก คนที่ได้รับการรักษาอย่างรวดเร็วมักจะเป็นคนมีฐานะ หรือไม่ก็มีลูกหลานเป็นข้าราชการที่สามารถเบิกได้ ส่วนคนธรรมดาหรือคนยากจนเข้าไม่ถึงการรักษาที่มีคุณภาพได้ โครงการนี้จึงสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับรากฐานของสังคมไทย ทำให้คนเข้าในชนบทก่อนนึกในความเป็นพลเมืองในการเข้าถึงทรัพยากรรัฐที่เท่าเทียมกับคนอื่น จนออกมาเคลื่อนไหวในนามคนเสื้อแดงเพื่อที่จะได้รับการนโยบายนี้ไว้

ดังกรณีของพี่เสื่อแดงคนหนึ่งเขาปวดท้องอย่างรุนแรง และไม่ยอมไปรักษา เขากลัวว่าจะเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมาก เพราะเขามีฐานะที่ยากจนไม่มีเงินเก็บ ถ้าจะต้องนอนโรงพยาบาล หรืออาการหนัก เขาทนเจ็บอยู่หลายวัน จนวันหนึ่งทนไม่ไหวให้ญาติไปส่งโรงพยาบาลประจำอำเภอปรากฏว่าเขาไส้ติ่งแตก ซึ่งต้องผ่าตัดอย่างเร่งด่วน และต้องไปผ่าตัดในโรงพยาบาลประจำจังหวัด เพราะโรงพยาบาลประจำอำเภอไม่มีเครื่องมือ เขากังวลใจมากที่ต้องไปรักษาที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัดกลัวว่าจะไม่มีเงินในการจ่ายค่ารักษา แต่พอรักษาเสร็จเขาเสียเงินค่าธรรมเนียมเล็กน้อย พร้อมกับเงินอีก 30 บาท ทั้งที่ค่ารักษาโรคจริง ๆ หลายหมื่นบาท เขาเล่าว่าที่รอดตาย “ย้อนทักษิณจ้วยไว้” (รอดตายเพราะ (นโยบาย) ทักษิณ) ทำให้หลังจากนั้นเขาได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดง

อย่างจริงจัง ทั้งไปชุมนุมที่กรุงเทพฯ หรือที่ต่าง ๆ¹³ ฉะนั้น โครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค ไม่เพียงให้ประชาชนเข้าถึงการรักษาทางการแพทย์อย่างทั่วถึงเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างสำนึกความเป็น “พลเมือง” ที่ได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมจากภาครัฐ ซึ่งประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลอย่างทั่วถึง

จากกรณีข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าคนชนบทจำนวนมากเข้าไม่ถึงการรักษาพยาบาล และไม่มีสวัสดิการที่มารองรับเมื่อป่วยไข้ เขาเหล่านั้นอยู่ภายใต้ความกลัวหมอ โรงพยาบาล แต่ทั้งหมดนั้นเกิดจากการไม่มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรรัฐแม้แต่การรักษาพยาบาลที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่นโยบายประชานิยมผ่านโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคได้เปิดพื้นที่ทางการเมือง ทำให้ชาวบ้านในชนบทมีตัวตนในรัฐมากขึ้นถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีโครงการรักษาฟรีสำหรับคนจน หรือการออกหน่วยแพทย์ของโครงการการกุศลของหลายหน่วยงาน แต่ก็เป็นการสงเคราะห์เป็นครั้งคราว ไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทำให้การเข้าถึงการรักษาพยาบาลยังเกิดความแตกต่างโดยเฉพาะกับคนจน มักไม่เข้าถึงการรักษาพยาบาลที่ดีพอ เพราะการเจ็บป่วยทำให้แรงงานในครอบครัวหายไปและไม่มีเงินพอที่จะรักษา แต่โครงการนี้ได้สร้างความเท่าเทียม เสมอหน้าให้คนทุกคนขึ้น และเปลี่ยนความคิดจากการ “สงเคราะห์โดยรัฐ” เป็น “สวัสดิการที่รัฐควรทำ” แก่ประชาชนทำให้ประชาชนในชนบทและคนจนเมืองขึ้นชอบโครงการนี้เป็นอย่างยิ่ง (ชัยพงษ์ สำเนียง 2562)

นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงเป็นการสืบทอดเจตนาของคณะราษฎร และขบวนการเคลื่อนไหวนี้ทำให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองอย่างไพศาลในสังคมไทย (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2556, อภิชาติ สถิตนิรามัย ยุक्ति มุกตาวิจิตร และนิติ ภาวครพันธ์ุ 2556) ที่สำคัญคนชั้นกลางเมืองไม่อาจผูกขาดความต้องการเสรีภาพ การสร้างเส้นสาย ธรรมภิบาล การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเมืองประชาธิปไตยอีกต่อไป

เพราะประชาชนคนอื่น ๆ จำนวนมากที่อาศัยอยู่ในประเทศเดียวกัน แต่อยู่ในบริเวณที่เรียกว่าชนบท หรือกึ่งชนบท หรือกึ่งเมืองก็ต้องการสิ่งเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในช่วงหนึ่งอายุคนที่ผ่านมา จึงได้สร้าง “วัฒนธรรมของความเสมอหน้า” ขึ้นมาด้วย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไม่ยอมรับการเมืองแบบเก่า ซึ่งคนชั้นกลางมีการศึกษาสูงเป็นผู้กำหนดหรือพยายามกำกับอีกต่อไป (ผาสุก พงษ์ไพจิตร 2555) ได้ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่คนในอดีตไม่คุ้นชิน โดยฐานการเมืองที่สำคัญเป็นพื้นที่ชนบท และชุมชนคนจนเมือง แทนที่จะเป็นคนชั้นกลางหรืออภิสิทธิ์ชนดังเช่นอดีต เป็นการเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยที่ยืดเยื้อมาถึงปัจจุบัน

ภูมิทัศน์ทางการเมืองในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไพศาล แต่รัฐประหารปี 2557 ที่ผ่านมามีได้ถ่วงรั้งความเปลี่ยนแปลงนั้นไว้ ภายใต้ระบอบรัฐประหารพบว่ารัฐได้ใช้อำนาจเผด็จการในการเข้ารุกไล่ กวาดปราบผู้คน โดยเฉพาะคนจนอย่างหนักหน่วง อาทิ การเชิญ(บังคับ)แกนนำกลุ่มปฏิรูปที่ดินภาคใต้เข้าไปปรับทัศนคติในค่ายทหาร หรือการขนย้ายอุปกรณ์สำรวจน้ำมันโดยการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่รัฐในจังหวัดขอนแก่น การใช้ความรุนแรงโดยการลอบทำร้ายจนแกนนำเสียชีวิต¹⁴ ความรุนแรงต่อคนยากคนจน¹⁵ ในช่วงที่ผ่านมาเกิดภายใต้เงื่อนไขที่เขาเหล่านั้นมีอำนาจต่อรองน้อย การชุมนุมประท้วงก็ได้รับการห้ามปรามจากกฎอัยการศึก การเข้ามาขัดขวางของเจ้าหน้าที่รัฐในระดับต่าง ๆ เสียงของคนจนที่เคยแสดงผ่านการเมืองภาคประชาชน โดยการประท้วงเพื่อสร้างแรงกดดันต่อรัฐ และสร้างความเข้าใจต่อสังคมได้ถูกปิดกั้น ส่งผลให้อำนาจต่อรองของคนจนลดน้อยลงภายใต้อำนาจรัฐประหาร¹⁶

อาจกล่าวได้ว่า คนจำนวนมากได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยม จากที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้ความสนใจจากรัฐ เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดการตั้งคำถามต่อชนชั้นนำและคณะรัฐประหาร ดังที่นักเคลื่อนไหว

ทางสังคมคนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นจากการได้รับสวัสดิการจากนโยบายประชานิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เขาออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อรักษาสิทธินั้นไว้ ดังที่เขาสะท้อนว่า “...เมื่อก่อนนั้นตายายไม่ได้ไปโรง(พญา: ผู้เขียน)บาล พอตายายสามารถได้นโยบายสามสิบบาทได้สิทธิ์ตรงนี้ เนื่องจากอาชีพรับจ้าง ช่างทั่วไป การไปโรง(พญา: ผู้เขียน)บาลจึงยากมาก จนบางทีคลินิกเอกชนยังถูกกว่าและรักษาครอบคลุมกว่า มันเลยเกิดการตั้งคำถาม...” (สัมภาษณ์นักกิจกรรมทางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ 15 ตุลาคม 2564) ปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คนเสื้อแดง” และคนชนบทจำนวนมาก สัมพันธ์กับการพัฒนาที่ล่าเอียงของรัฐไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ที่เน้นการพัฒนาเมือง และทอดทิ้งชนบท ทำให้ช่องว่างคนรวยกับคนจน ชนบทกับเมือง การเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียม ฯลฯ ถ่างกว้างขึ้น เมื่อมีนโยบายประชานิยมที่เอื้อประโยชน์ต่อคนชนบท ทำให้เกิดสำนึกความเป็น “เจ้าของประเทศ” ที่ทุกคนมีส่วนในประเทศนี้มิใช่แต่คนรวย หรือคนชั้นกลางเท่านั้นที่ผูกขาดความเป็นเจ้าของประเทศ แม้ภายหลังมีการทำรัฐประหารรัฐบาลทักษิณ ทำให้เกิดการต่อต้านอย่างเอาจริงเอาจังจาก “คนเสื้อแดง” ที่ได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยม คนกลุ่มนี้จึงตระหนักและเกิดสำนึกทางการเมืองใหม่ที่เชื่อมั่น ศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย ที่มีการเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบสำคัญ รวมถึงเชื่อว่าระบอบนี้สร้างความเป็นธรรม เท่าเทียมให้คนในสังคมไทยต่อต้าน “สองมาตรฐาน” “อำมาตย์” ซึ่งแตกต่างจาก “ไพร่” (ค่านิยมตัวตนของคนเสื้อแดง) เป็นชุดวาทกรรมของความไม่เท่าเทียมในสังคม ความเปลี่ยนแปลงในห้วงเวลานี้ได้ทำให้เกิดสำนึกทางการเมือง สำนึกความเป็นพลเมืองอย่างกว้างขวางในสังคมไทย¹⁷

รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ได้ใช้ความคิดประชานิยมเป็นนโยบายในการทำงาน ส่งผลได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนจำนวนมาก การเลือกตั้งใน พ.ศ. 2548 พรรคไทยรักไทยที่มีทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรคจึงได้รับ

เลือกตั้งเป็น ส.ส. ถึง 377 คน เป็นรัฐบาลพรรคเดียวครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย แม้ว่าภายหลังจะได้รับการต่อต้าน ประท้วงจากพันธมิตรประชาธิปไตยที่มีนายสนธิ ลิ้มทองกุล เป็นแกนนำ มีการยุบสภา แต่ในการเลือกตั้งเดือนเมษายน 2549 พรรคไทยรักไทยก็สามารถชนะเลือกตั้งได้คะแนนในระบบบัญชีรายชื่อถึง 16 ล้านเสียง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2549, 153-54) แสดงให้เห็นความนิยมในตัวทักษิณ และนโยบายประชานิยม แม้ว่าเครือข่ายชนชั้นนำจะกลัวการเลือกตั้ง เพราะตระหนักดีว่าการเลือกตั้งเป็นสิ่งที่เขาควบคุมไม่ได้ รัฐประหารจึงเป็นการควบคุมความไม่แน่นอนในทางการเมือง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นความไม่แน่นอนด้วยเช่นกัน ต่อมามีการเลือกตั้งในปี 2562 พรรคเพื่อไทย ภายใต้การสนับสนุนของทักษิณก็ชนะเลือกตั้งอีก แม้ไม่ได้เป็นรัฐบาลด้วยกลไกอำนาจรัฐที่ควบคุมไว้ แสดงให้เห็นว่าแม้เครือข่ายชนชั้นนำมีความพยายามทำลายทักษิณและเครือข่าย หรือ “ระบอบทักษิณ” ด้วยวิถีทางต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถทำลายความนิยมต่อนโยบายและตัวทักษิณ ชินวัตรและเครือข่ายได้ (McCargo 2005) ซึ่งการเลือกตั้งได้กลายเป็นปริณทลของการคัดง้างต่อสู้ ที่ทั้งฝ่ายเผด็จการ และฝ่ายประชาธิปไตย ต่างใช้เป็นเดิมพันเพื่อจัดการกับความไม่แน่นอนทางการเมืองที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาต่าง ๆ

การเลือกตั้งกับความไม่แน่นอนของเครือข่ายชนชั้นนำ

การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เครือข่ายชนชั้นนำไทยไม่สามารถควบคุม การเลือกตั้งจึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนในทางการเมืองของเครือข่ายรัฐพันลึก ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยจึงเห็นการรัฐประหารเพื่อสร้างความแน่นอนทางการเมืองหลายครั้ง แต่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การเลือกตั้งเป็น “พิธีกรรมหนึ่ง” ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้¹⁸ ดังเช่นการเลือกตั้งในปี 2543, 2550, 2554 และ 2562 ที่ผลการเลือกตั้งไม่อยู่ในการควบคุมของชนชั้นนำ (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ 2560) นำมาสู่

การรัฐประหาร 2549 และ 2557 ซึ่งสะท้อนให้เห็นความอ่อนไหวของ เครือข่ายชนชั้นนำ และทำให้รัฐพันลึกลงกลายเป็นรัฐที่เปิดเผยมากขึ้น และจากการสัมภาษณ์คนรุ่นใหม่ที่สนใจการเมืองก็มาจากการสนใจ ความขัดแย้งทางการเมืองที่ยาวนาน ตั้งแต่รัฐบาลทักษิณถูกรัฐประหาร ดังที่ เขาสะท้อนว่า

“...ตามข่าวเลือกตั้งช่วงทักษิณ ข่าวออกเยอะมาก กระทั่งเลือกตั้งผู้ว่า ก้อออก หรือแม้แต่ข่าวหนังสือพิมพ์...ให้เรา ตั้งข้อสังเกต ทำไมหนังสือที่อิงวรรณกรรมถูกยกมาเป็นเครื่องมือในการโจมตีคนได้...เราเคยตั้งคำถามแล้วโดนด่าว่าเป็นขี้ข้าทักษิณ จนกระทั่ง ม.ปลาย มีครูที่เป็นขวา ที่เปิดกว้าง สามารถเปิดช่องทางให้เราถกเถียงได้ เขาเป็นสื่อเหลือง แต่ไม่ชอบสุเทพ ไม่เอา กปปส. กระทั่งเล่า 14 ตุลา...แถมแนะนำให้อ่านหนังสือ เลยได้ถกเถียง ประกอบกับ ม.ปลาย มีเพื่อนบางคนบ้านเป็นสื่อแดงเราเลยได้คุยกันกับเพื่อนกลุ่มหนึ่ง ได้แลกเปลี่ยน...” (สัมภาษณ์นักกิจกรรมทางการเมืองในจังหวัด เชียงใหม่ 15 ตุลาคม 2564)

จะเห็นได้ว่าความสนใจทางการเมืองก่อตัวท่ามกลางวิกฤติอันยาวนาน ในสังคมไทย นอกจากนี้ การเข้าร่วมการต่อต้านรัฐประหารของคนรุ่นใหม่ ยังพบว่า ความไม่ชอบธรรมของการรัฐประหารเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง แม้จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญของชนชั้นนำ เขากลับเห็นว่าเป็นสิ่งบั่นทอน ความก้าวหน้าและแข็งแรงประเทศ อีกทั้งการอยู่ในการเมืองของสื่อสี มาอย่างนานก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่จำนวนมากเกิดจากการถกเถียงแลกเปลี่ยน ภายใต้บริบท พื้นที่ทางการเมืองถูกปิดโดยการรัฐประหาร กิจกรรมต่าง ๆ เริ่มก่อตัว ในมหาวิทยาลัย ดังที่ นักกิจกรรมทางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ให้ข้อมูลว่า

“...เข้ามาเรียนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าชมรมกลาง
อาสากลาง ไปด้วยเป็นการคุยประเด็นที่ตอนเราเป็นเด็กมัธยม
เราไม่กล้าพูด เนื่องจากโรงเรียนและครูเป็นสื่อเหลืองแค่พูดเรื่อง
นโยบายสวัสดิการยุคทักษิณยังโดนตำ มีคนคุยด้วยน้อย มาปีหนึ่ง
สามารถพูดคุยกันได้มากขึ้น พอปี 57 เข้าปี 2 มีการรัฐประหาร
และในมหาลัยมีการจัดงานเสวนาแล้วถูกปิด พอในช่วง 58
มีนักกิจกรรมมีงานดำหัวขอโทษเด็ก...ช่วงนั้นเราทำงานชมรมกลาง
เต็มตัว...และได้เปิดหน้าจริง ๆ หน้ามอ เขียนจดหมายถึงเพื่อน...
หลังจากนั้นเข้าปีที่ 3 รัฐประหารกิจกรรมน้อยไม่ค่อยมีอะไรเลย
...หลังจากนั้นก็กลับมาช่วงคนอยากเลือกตั้ง...หลังจากนั้นก็ทำ
มาเรื่อย ๆ จนมาถึงคณะราษฎร free people ประชาคม มช.
พรรควิหาร...” (สัมภาษณ์นักกิจกรรมทางการเมืองในจังหวัด
เชียงใหม่ 15 ตุลาคม 2564)

จะเห็นได้ว่าการก่อรูปทางความคิดและการต่อสู้ของคนจำนวนมาก
เกิดจากการรัฐประหารที่ไม่ชอบธรรม รวมถึงอำนาจกดทับในเชิงโครงสร้าง
ตั้งแต่สงครามเสื้อสี แม้ว่าชนชั้นนำจะประสบความสำเร็จในระยะแรก ๆ
ของการสร้างอำนาจนำ แต่หลายปีที่ผ่านมาพบว่าเทคโนโลยีเชิงอำนาจที่เรียกว่า
“รัฐประหาร” หรืออำนาจที่ส่งผ่านเครือข่ายชนชั้นนำถูกตั้งคำถามมากขึ้น

การเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยผ่านการเลือกมีมาตั้งแต่
การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นการทั่วไป พ.ศ. 2544 พ.ศ. 2548
พ.ศ. 2550 พ.ศ. 2553 และ พ.ศ. 2562¹⁹ แต่ผลการเลือกตั้งทุกครั้ง
ชนชั้นนำไม่สามารถควบคุมได้ ถือเป็นความล้มเหลวในการกำจั
ระบอบทักษิณ นำมาสู่การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 และ 22 พฤษภาคม
2557²⁰ โดยเฉพาะการรัฐประหารครั้งหลังมีการสร้างความปั่นป่วน

ในโครงสร้างอำนาจ ผ่านเครือข่ายชนชั้นนำอย่างต่อเนื่อง อาทิ ในเดือนมีนาคม 2557 ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะการเลือกตั้งไม่เกิดในวันเดียวกันทั่วประเทศ หลังข้อตกลงระหว่งคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) กับรัฐบาลยิ่งลักษณ์ มีการกำหนดวันเลือกตั้งเป็นวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 ต่อมาได้เกิดรัฐประหารในประเทศไทย โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งมี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น เป็นหัวหน้าคณะ

คณะรัฐประหารประกาศจะคืนอำนาจให้ประชาชนและสัญญาว่าจะจัดการเลือกตั้งทั่วไปหลังการปฏิรูปและร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แต่ก็พบว่ามีการเลื่อนเลือกตั้งออกไปหลายครั้ง อาทิ พล.อ. ประยุทธ์กล่าวว่า การเลือกตั้งน่าจะจัด “ภายในสิ้นปี 2558” (Yueh 2014) แต่พอถึงสิ้นปี 2557 เจ้าหน้าที่ของรัฐหลายคนกล่าวต่อสาธารณะว่าจะไม่จัดการเลือกตั้งจนถึงประมาณกลางปี 2559 อีกทั้งในเดือนพฤษภาคม 2558 นายวิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรีได้ให้ข้อมูลว่าจะมีการเลือกตั้ง “ประมาณเดือนสิงหาคมหรือในเดือนกันยายน 2559” หลังรัฐบาลประกาศเจตนาว่จะจัดการลงประชามติรับร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งคาดว่าจะจัดในช่วงต้นปี 2559 ในเดือนมิถุนายน²¹ (ปีซีไทย 2562) อีกทั้ง ในเวลาต่อมา พล.อ.ประยุทธ์บอกว่าเขาเต็มใจรั้งตำแหน่งอีกสองปีหาก “ประชาชนต้องการ” และต่อมา พล.อ.ประยุทธ์ได้ให้สัญญาว่าจะมีการเลือกตั้งทั่วไปประมาณเดือนพฤศจิกายน 2561 จนเกิดข่าวลือว่าเขาพยายามรั้งอำนาจหลังการเลือกตั้งอีกครั้งผ่านพรรคการเมือง ที่กองทัพหนุนหลัง รวมถึงในเดือนมกราคม 2561 สภานิติบัญญัติแห่งชาติลงมติเลื่อนการใช้บังคับกฎหมายการเลือกตั้งใหม่อีก 90 วัน ส่งผลให้วันเลือกตั้งเลื่อนออกไป (Asian Network for Free Elections (ANFREL) 2562, ปีซีไทย 2561, ปีซีไทย 2562) ซึ่งมีการเลื่อนการเลือกตั้งไปอีกหลายครั้งของรัฐบาล คสช. สะท้อนให้เห็นความไม่มั่นใจต่อการกำหนดทิศทาง การเลือกตั้ง รวมถึงการจัดโครงสร้างอำนาจรัฐเพื่อเอื้อต่อการสืบทอดอำนาจ²²

กล่าวได้ว่า หลังรัฐประหาร 2557 รัฐบาลทหารพยายามที่จะประวิงเวลาในการเลือกตั้งให้นานที่สุด เพื่อจัดองค์ประกอบผ่านกลไกราชการ องค์กรอิสระ และรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกลไกและเครื่องมืออำนาจเพื่อควบคุมสังคม รวมถึงตั้งพรรคการเมือง เพื่อให้พร้อมสำหรับการเลือกตั้ง ซึ่งต่างจากการรัฐประหารครั้งก่อนหน้า (พ.ศ. 2548) ได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งอย่างรวดเร็ว รัฐบาลของคณะรัฐประหารเป็นเพียงรัฐบาลเปลี่ยนผ่าน (ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช 2565) ส่วนหนึ่งเกิดจากบทเรียนที่คณะรัฐประหารไม่สามารถควบคุมผลการเลือกตั้งได้ เครือข่ายทักษิณยังคงชนะการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐประหาร 2557 ต้องการสร้างกลไกเพื่อสามารถกลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้ง สะท้อนให้เห็นว่าการเลือกตั้งเป็นสิ่งที่เครือข่ายชนชั้นนำไม่อาจควบคุมได้ (Schedler 2013)

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นการทั่วไป พ.ศ. 2562²³ เป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นการทั่วไปครั้งที่ 28 กำหนดให้มีขึ้นในวันอาทิตย์ที่ 24 มีนาคม 2562 เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 500 คน นับเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกหลังรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2557 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 จากการศึกษาของ Cleve Arguelles (The Asian Network for Free Elections (ANFREL) 2562) พบว่าการเลือกตั้งครั้งนี้ตั้งอยู่ในความไม่ปกติหลายประการ เช่น ระบบการเลือกตั้งเป็นแบบจัดสรรปันส่วนผสม โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 500 คน มาจากระบบแบ่งเขตคะแนนสูงสุด 350 เขต เขตละคน และอีก 150 คนมาจากที่นั่งปรับระดับ (leveling seat) ผู้ที่มีใช้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถได้รับเสนอชื่อเป็นนายกรัฐมนตรีได้ หลายพรรคเสนอชื่อ พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และนายกรัฐมนตรีก่อนการเลือกตั้งกลับมาดำรงตำแหน่ง จึงมีการแบ่งพรรคการเมืองออกเป็นสามฝ่ายหลัก คือ ฝ่ายหนึ่งสนับสนุน พล.อ. ประยุทธ์ ฝ่ายหนึ่งคัดค้าน และอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ประกาศตัวชัดเจน (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ 2561)

อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้ง 2562 ได้นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงในภูมิทัศน์ทางการเมืองทั้งในแง่คัดง้างกับอำนาจเก่าเดิม และสะท้อนให้เห็นเสียงของคนรุ่นใหม่ จากการสัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกล (อนาคตใหม่เดิม) สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ส่งผลต่อการเมือง

“...กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง คนรุ่นใหม่เลยโดนกดไว้ด้วยหมอน้ำที่ตีมไว้ตลอด รุระบายของพวกเขาคือการเลือกตั้ง 62 ที่ถล่มทลายและมีอุดมการณ์ของซ้ายกลางแต่เรื่องนี้มันไม่ได้เกิดขึ้นโดด ๆ แต่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะที่สำคัญคือฮ่องกง และจุดที่ทำให้เกิดม็อบคือการยุบพรรคอนาคตใหม่ในปี 63...” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกล (อนาคตใหม่เดิม) 5 มีนาคม 2565)

นอกจากนั้นการเลือกตั้งปี 2562 ยังเป็นการมองการเมืองใหม่ ๆ ไม่ใช่การเลือกตั้งเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่มีความมุ่งหวังในการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ผ่านการอภิปราย ปราศรัย และการตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจเดิม ซึ่งต่างจากการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดง หรือการเคลื่อนไหวก่อนหน้านี้²⁴ แม้แต่นักการเมืองในรัฐสภาก็มีความเห็นว่า

“...การโค่นล้มรัฐบาลแบบม็อบเก่า ๆ หรือเรียกห้องรัฐบาลแบบม็อบชวานา กรรมกร เป็นชื่อเรียกห้องในการปฏิรูปโครงสร้างประเทศ ซึ่งแหลมคมขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากยุบพรรคจุดชี้ขาดคือ อานันท์กับชื่อเรียกห้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์และการหายไปของวันเฉลิม ทำให้เนื้อหาเปลี่ยนไปไกลมาก ต่อมาคือมันคือประวัติศาสตร์ใหม่ พวกเขาชำระประวัติศาสตร์คนเสื้อแดงที่เป็นตัวร้ายของพ่อแม่ ให้กลายเป็น

อีโรของเขาแล้วผสานมือบได้ ร้องเพลงเดียวกันของไฟเย็น
ถอดประวัติศาสตร์ของ 6 ตุลาคม ใหม่...” (สัมภาษณ์สมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎร พรรคก้าวไกล (อนาคตใหม่เดิม) 5 มีนาคม 2565)

นอกจากนี้ สมาชิกพรรคก้าวไกลท่านเดิมยังสะท้อนอีกว่า
การเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่แตกต่างจากรุ่นของเขาอย่างมีนัยสำคัญ
เขาชี้ให้เห็นถึงความตื่นตัวทางภูมิปัญญาและการเคลื่อนไหวที่ท้าทาย
โครงสร้างและอำนาจนำเดิมว่า

“...ถ้าเป็นรุ่นผม 14 ตุลาจะเป็นความโรแมนติก
6 ตุลาเป็นเรื่องสั้น เขาเปลี่ยนใหม่ 6 ตุลาเด่นกว่า 14 ตุลามาก
ผมไปซื้อหนังสือของอาจารย์ธงชัย ถามเจ้าของร้านว่าลูกค้า
ใครมาซื้อบ้าง เขาบอกหัวเกรียน ๆ นักเรียนมัธยม ขณะที่
ช่วงของ คสช. พยายามชำระประวัติศาสตร์ใหม่ เอาหมุด
คณะราษฎร อนุสาวรีย์ออกแล้วยึดค่านิยม 12 ประการ แต่กลับ
ไม่สำเร็จเลย สุดท้ายผมก็เห็นด้วยกับอาจารย์ประจักษ์ อาจารย์
กนกรัตน์ ที่เสนอว่าตัวละครปลุกพลังคนรุ่นใหม่ไม่ใช่ธนาธร
แต่เป็นการกดขี่ของชนชั้นนำ...” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พรรคก้าวไกล (อนาคตใหม่เดิม) 5 มีนาคม 2565)

จะเห็นได้ว่าการรัฐประหาร หรือการยุบพรรคการเมืองที่เคยเป็น
เครื่องมือจัดการความไม่แน่นอนทางการเมืองของชนชั้นนำ ไม่ได้ทำให้
ความไม่แน่นอนทางการเมืองลดลง แต่ในทางตรงข้ามกลับสร้าง
ความไม่แน่นอนใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ดังเช่น การเกิดการประท้วง ที่มุ่งไปสู่
การตั้งคำถามเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบเดิม

ขณะที่พรรคเพื่อไทยและพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเคยเป็นพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคที่ครองที่นั่งมากที่สุดในสภาผู้แทนราษฎรสูญเสียที่นั่งมากที่สุดในการเลือกตั้งครั้งนี้ ส่วนพรรคพลังประชารัฐและพรรคอนาคตใหม่ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่เพิ่งตั้งได้ที่นั่งเพิ่มมากที่สุด การนับคะแนนอย่างไม่เป็นทางการแล้วเสร็จ ร้อยละ 93 พบว่าพรรคเพื่อไทยได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) แบบแบ่งเขตมากที่สุด วันที่ 25 มีนาคม 2562 มีการประกาศผลผู้ชนะการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต 350 เขต ต่อมา กกต. สั่งนับคะแนนใหม่ในหน่วยเลือกตั้ง 2 หน่วย และจัดการเลือกตั้งใหม่ในหน่วยเลือกตั้ง 6 หน่วย วันที่ 7 พฤษภาคม กกต. รับรองผลการเลือกตั้ง 349 เขต ยกเว้นเขตเลือกตั้งที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ ที่สั่งให้จัดการเลือกตั้งใหม่ วันที่ 8 พฤษภาคม ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยเปิดช่องให้ใช้สูตรคำนวณ ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อให้พรรคการเมืองที่ได้ที่นั่งน้อยกว่า ส.ส. พึงมีและ กกต. รับรองชื่อ ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ 149 คน ต่อมาวันที่ 26 พฤษภาคม กกต. สรุปรายชื่อ ส.ส. ทั้ง 500 คน²⁵

การเลือกตั้งปี 2554 กับปี 2562 พรรคเพื่อไทยชนะการเลือกตั้งได้จำนวน ส.ส. เขตสูงสุดทั้งสองครั้ง โดยปี 2554 มีการจัดเลือกตั้ง ส.ส.เขต 375 ที่นั่ง ระบบปาร์ตี้ลิสต์ 125 ที่นั่ง พรรคเพื่อไทยได้ ส.ส. เขต 204 ที่นั่ง ส่วนปาร์ตี้ลิสต์ได้ 61 ที่นั่ง รวม 265 ที่นั่ง เป็นเสียงข้างมากที่ได้จัดตั้งรัฐบาล และครั้งนั้น น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนการเลือกตั้งปี 2562 พรรคเพื่อไทยได้คะแนน ส.ส. เขตสูงสุด 137 ที่นั่ง จากทั้งหมด 350 เขต โดยมีพรรคพลังประชารัฐที่เพิ่งจัดตั้งขึ้นในการเลือกตั้งครั้งนี้ได้อันดับ 2 หากเปรียบเทียบพรรคการเมืองอื่นที่ลงเลือกตั้งทั้งปี 2554 และปี 2562 คือ พรรคประชาธิปัตย์ที่ปี 2554 ได้ ส.ส. เขต 115 ที่นั่ง แต่ปี 2562 เหลือ 33 ที่นั่ง พรรคภูมิใจไทย ปี 2562 ได้ 39 ที่นั่ง จากปี 2554 ได้ 29 ที่นั่งชาติไทยพัฒนาปี 2562 ได้ 6 ที่นั่งจากปี 2554 ได้ 15 ที่นั่ง (ไทยรัฐ 2562) จากการสัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคเหนือคนหนึ่งของพรรคเพื่อไทย เขาอธิบายว่า

“ที่พรรคเพื่อไทยได้จำนวน ส.ส. ลดลงเป็นเพราะระบบการเลือกตั้งที่กีดกันพรรคการเมืองใหญ่ โดยใช้บัตรใบเดียวเลือกทั้ง ส.ส.เขต และ ส.ส.ปาร์ตี้ลิสต์ ซึ่งทำให้พรรคการเมืองที่ได้จำนวน ส.ส.เขตมากแบบพรรคเพื่อไทย ไม่ได้ ส.ส. ระบบปาร์ตี้ลิสต์เลย อีกประการหนึ่ง คสช. ได้วางฐานอำนาจไว้ยาวนานกว่าการรัฐประหารครั้งก่อน ๆ ทำให้ข้าราชการและองคมนตรีของรัฐบาลสนับสนุนจึงทำให้คะแนนจำนวนมากเป็นคะแนนจัดตั้ง... ที่สำคัญแม้พรรคจะหากลยุทธ์ไฉไลแล้ว ในการตั้งพรรคการเมืองต่าง ๆ แต่พอพรรคไทยรักษาชาติถูกยุบก็เหมือนตัดมือตัดขาเพื่อไทย การซื้อหนึ่งแถมหนึ่งทำไม่ได้...ทำให้เสียงของพรรคเพื่อไทยหายไปจำนวนมาก และปฏิเสธไม่ได้ว่ามีพรรคทางเลือกใหม่ ๆ ด้วย (อนาคตใหม่: ผู้เขียน) ที่เข้ามาอยู่บนฐานเสียงเดียวกัน” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคเหนือคนหนึ่งของพรรคเพื่อไทย วันที่ 17 ตุลาคม 2564)

พรรคเพื่อไทยแม้จะชนะเลือกตั้งได้จำนวน ส.ส. มากที่สุด แต่ก็มิใช่จำนวน ส.ส. ลดลงเกินกว่า 100 คน จึงไม่สามารถตั้งรัฐบาลได้ อาจถือเป็นความพ่ายแพ้จากการออกแบบระบบเลือกตั้งที่สกัดไม่ให้พรรคการเมืองเข้มแข็ง อีกทั้งนำมาสู่การเมืองแบบกลุ่มมุ้ง และอิทธิพลท้องถิ่นที่นำมาสู่การเกิดพรรคพลังประชารัฐ ทั้งที่ก่อนหน้านี้พรรคการเมืองจะแข่งขันกันในเชิงนโยบาย แต่การเลือกตั้งปี 2562 ได้ทำให้เกิดการเมือง 2 ระบบ คือ การเมืองของการใช้อำนาจ อิทธิพล และยึดโยงตัวบุคคลแบบเก่า ที่สะท้อนผ่านพรรคพลังประชารัฐ และการเมืองออนไลน์ของคนรุ่นใหม่ผ่านพรรคอนาคตใหม่ที่ได้รับเลือกตั้งกว่า 80 คน ซึ่งไม่ได้อยู่ในความคาดหมายของกลุ่มคนที่กุมอำนาจรัฐ แม้ภายหลังจะถูกยุบพรรค แต่ฐานความคิดของพรรคอนาคตใหม่ก็ยังได้รับการตอบรับในวงกว้าง (McCargo and Chattharakul 2020) และเมื่อประสานกับความเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่สร้างความไม่แน่นอนต่อการครองอำนาจนำ

ของเครือข่ายชนชั้นนำเดิม²⁶ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล 2564, Alexander 2021, และ Lertchoosakul 2021) ภูมิทัศน์การเมืองคู่ขนานนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยเงื่อนไขขกฏกติกาตามรัฐธรรมนูญ 2560 และการครองอำนาจอย่างยาวนานของคณะรัฐประหาร

อย่างไรก็ตามหลังการเลือกตั้ง แม้เครือข่ายพรรคที่มีอำนาจเดิมจะสามารถรวมเสียงข้างมาก ประสานกับสมาชิกวุฒิสภาตั้งรัฐบาลได้ แต่การเมืองในระบบรัฐสภามีการอภิปรายตรวจสอบรัฐบาลในหลายช่องทาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า อำนาจที่เคยมั่นคงและกำหนดทิศทางแบบรัฐเผด็จการที่ไม่มีผู้ตรวจสอบก็ไม่มั่นคงอีกต่อไป จะเห็นได้จากบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้าน ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านสะท้อนว่า

“ผู้มีอำนาจก็หัวนเกรง ส.ส. ที่มาจากการเลือกตั้งเหมือนกัน คือหลังรัฐประหารมีการกลัวความผิดโดยการนิรโทษกรรมตัวเอง การกระทำใด ๆ คือไม่มีความผิด ในขณะที่รัฐประหารมีการตั้งตัว ส.ส. พรรคเพื่อไทยไปอยู่ด้วยก็มี... หลายปีมานี้ 3-2 ปีมีการต่อต้านจากประชาชน ทำให้อำนาจเผด็จการอ่อนไหว เสี่ยงประชาชนทำให้เผด็จการหัวนไหว... ส.ส. ก็เป็นตัวแทนภาคประชาชนที่ทำให้รัฐบาลเกิดความหัวนไหว (สะท้อน) ในสิ่งที่รัฐบาลทำให้ประชาชนเดือดร้อน ส่วนหนึ่งก็มีประชาชนที่ไม่พอใจกับประยุทธ์ก็ใช้สิทธิขั้นพื้นฐานที่จะทำให้ประยุทธ์ออกไป...” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคเพื่อไทย วันที่ 28 สิงหาคม 2565)

แม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นเพียงพิธีกรรม ดังที่ ส.ส. ท่านเดิมให้ความเห็นว่า “การเลือกตั้งที่เป็นการสร้างภาพเพื่อให้เกิดมิตรประเทศเป็นการแสวงหา” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคเพื่อไทย วันที่ 28 สิงหาคม 2565) ในขณะที่เดียวกันการเลือกตั้งก่อให้เกิดการคัดง้างตรวจสอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝ่ายอำนาจนิยมไม่ต้องการ จึงมีการเลื่อน ถ่วงรั้งให้มีการเลือกตั้งให้ช้าที่สุด และสร้างกลไกเพื่อลดทอนการเลือกตั้ง การเลือกตั้งได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ รัฐเผด็จการไม่อาจควบคุมฉันทามติได้แต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไป

นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวทางการเมืองพรรคการเมืองก็อาจไม่ใช่คำตอบเสมอไป แต่เป็นเครื่องมือที่สั่นคลอนอำนาจนำเดิม ประชาชนมีสิทธิที่จะเลือกมากขึ้น ดังสะท้อนจาก ส.ส. พรรคก้าวไกลว่า

“...คนรุ่นใหม่ที่เข้าอนาคตใหม่ในช่วงต้น พวกเขาอยากมีพื้นที่ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง พอเขาได้ทดลองแล้ว บางอย่างตรง บางอย่างก็ไม่ตรงตามอุดมคติ ฉะนั้นพรรคอนาคตใหม่ไม่ใช่ที่เดียวของเขา หรืออย่างผมขณะการเลือกตั้งในเขต 1 ก็ไม่ใช่คนรุ่นใหม่ทั้งหมด บางคนก็ไปเศรษฐกิจใหม่ ประชาธิปไตย บางครั้งคนรุ่นเก่าก็เลือกผม เลยยากเกินไปที่จะเหมารวม แล้วความภักดีของคนรุ่นใหม่ต่อพรรคอนาคตใหม่ก็เป็นคำถาม...” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกล (อนาคตใหม่ เดิม) 5 มีนาคม 2565)

และอาจกล่าวได้ว่าคนรุ่นใหม่เลือกผู้แทนราษฎรที่พลิกผันไปตามอุดมการณ์ไม่ยึดติดกับบุคคลหรือพรรค ดังที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนเดิมให้ความเห็นว่า

“...ถ้าวันหนึ่งทำให้เขาผิดหวังก็จบอนาคตของพรรคเหมือนกัน หรือบางคนบอกว่าพรรคอนาคตใหม่อนุรักษนิยมเกินไป พรรคก้าวไกลขวาเกินไปสำหรับพวกเขาหรือเขาไม่พอใจความเร็วของเรา ข้อเรียกร้องนอกสภา กับในสภามันเร็วไม่เท่ากัน เป็นพรรคเองที่ต้องทำงานให้ทันการเคลื่อนไหวข้างนอก ขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่ก็ต้องทำทนายว่าพรรคจะเป็นที่พึงให้เขาไปได้อีกนานหรือไกลแค่ไหน...” (สัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกล (อนาคตใหม่เดิม) 5 มีนาคม 2565)

ซึ่งจะเห็นว่าพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตยจะเคลื่อนไหวหรือดำเนินนโยบาย ต้องวางอยู่บนเงื่อนไขของมวลชนที่สนับสนุน ซึ่งถ้าพรรคการเมืองไม่ตอบสนองต่อข้อเรียกร้อง ประชาชนหรือคนเลือกตั้งก็สามารถที่จะถอดถอนความไว้วางใจได้ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ฝ่ายอนุรักษนิยมก็ใช้เครื่องมือของอำนาจในการควบคุมความไม่แน่นอนของการเลือกตั้ง แสดงให้เห็นถึงอำนาจของรัฐประหารที่เคยอยู่ภายใต้พื้นผิวอย่างเดียว ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2559) ดังกรณีของการยุบพรรคไทยรักษาชาติก่อนการเลือกตั้ง แสดงให้เห็นถึงความหวั่นไหวของกลุ่มอำนาจนำต่อการเลือกตั้ง 2562 แสดงผ่านกลุ่มอนุรักษนิยมและผู้สูงอายุที่หัวนเกรงกระแสนิยมของคนรุ่นใหม่ ได้มีการแชร์ข้อความในพระราชโองการสองฉบับ²⁷ กรณีทุลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี และให้อัญเชิญพระบรมราโชวาท รัชกาลที่ 9 “ส่งเสริมคนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ” ได้มีการแชร์ผ่านไลน์ และเฟซบุ๊กกลุ่มต่าง ๆ เพื่อตอกย้ำคุณค่าและถ้อยคำของพระราชโองการ ถือเป็นจุดพลิกผันให้กลุ่มอนุรักษนิยมที่ยังลังเลใจว่าจะเลือกพรรคประชาธิปัตย์ พรรคเสรีรวมไทยให้หันมาเลือกพรรคพลังประชารัฐที่นำโดยประยุทธ์ จันทร์โอชา

ส่งผลให้พรรคพลังประชารัฐสามารถชนะเลือกตั้งทั้งในเขตภาคใต้ ภาคกลาง และกรุงเทพฯ ที่ถือว่าเป็น “เขตวัฒนธรรมไทย” และเป็นฐานที่มั่นของกลุ่มอนุรักษ์นิยม อีกทั้งส่งผลให้พรรคประชาธิปัตย์ที่เคยเป็นพรรคของกลุ่มอนุรักษ์นิยมพ่ายแพ้ แม้แต่ในพื้นที่กรุงเทพฯ ที่เป็นพื้นฐานเสียงสำคัญพรรคประชาธิปัตย์กลับไม่ได้รับเลือกตั้งแม้แต่ที่นั่งเดียว²⁸ (ดู, ชัยพงษ์ สำเนียง 2564)

อีกทั้ง เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2562 ศาลรัฐธรรมนูญมีคำตัดสินให้ยุบพรรคไทยรักษาชาติ จากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562 เนื่องจากพรรคได้เสนอชื่อทุลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เป็นแคนดิเดตนายกรัฐมนตรีของพรรค ได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาของกลุ่มคนผ่านแฮชแท็ก #ยุบให้ตายก็ไม่เลือกลุง ติดเทรนต์อันดับหนึ่งบนทวิตเตอร์ ซึ่งชาวนเน็ตเลือกใช้แฮชแท็กนี้เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อการกระทำที่พวกเขาเห็นว่าเป็นความพยายามกำจัดคู่แข่งทางการเมืองในสนามการเลือกตั้ง (อันนา หล่อวัฒนตระกูล 2562)

อย่างไรก็ตาม ยังมีปฏิกิริยาอื่น ๆ ผ่านการเคลื่อนไหวผ่านโซเชียลมีเดียอย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีประยุทธ์กล่าวว่าตนมีลูก 68 ล้านคน ชาวนเน็ตก็ต่อต้านผ่านแฮชแท็ก #ใครลูกมึง นอกจากนี้ยังมีแฮชแท็ก #เลือกตั้งนอกราชอาณาจักร ติดเทรนต์ตลอดทั้งสัปดาห์ ในขณะที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในต่างประเทศแบ่งปันเรื่องราวอุปสรรคที่พวกเขาต้องพบเจอในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ตั้งแต่กรณีบัตรเลือกตั้งหาย บัตรเลือกตั้งที่ลงคะแนนแล้วถูกไปรษณีย์ตีกลับ หรือการต้องยืนรอคิวหลายชั่วโมงที่หน่วยเลือกตั้ง และชาวนเน็ตได้ใช้แฮชแท็ก #เลือกตั้งล่วงหน้า เพื่อเตือนกันและกันถึงอุปสรรคที่อาจจะเกิดได้ในการไปเลือกตั้งและข้อควรระวังต่าง ๆ ตั้งแต่การบอกให้เตรียมตัวรอคิวนาน ไปจนถึงให้ตรวจสอบว่าตนได้รับบัตรเลือกตั้งถูกเขตหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีคำแนะนำในการทำให้การไปเลือกตั้งสะดวกสบายขึ้น เช่น การแนะนำว่าให้ตรวจสอบข้อมูล

ในแอปพลิเคชัน Smart Vote ก่อนไปถึงคูหา และให้กำลังใจผู้ใช้สิทธิ์รายอื่น ๆ ที่ต้องพบกับการต่อแถวรอเข้าคูหาเป็นเวลานานกว่าให้ “นี่ถึงหน้าลุงแล้วรอต่อไป” หรือกรณีข่าวลือว่าพรรคอนาคตใหม่จะยกเลิกบ้านาญข้าราชการ ชาวทวิตเตอร์ก็สามารถแก้ข่าวนี้ได้อย่างรวดเร็ว และยังมีการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องผ่านฟังก์ชัน retweet อีกด้วย คนรุ่นใหม่ที่ใช้ชีวิตอยู่กับโลกออนไลน์มาตลอดยังเป็นกลุ่มคนที่สามารถจัดการกับข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถใช้พื้นที่ออนไลน์ในการทำทายต่อกลุ่มอำนาจเดิมได้อย่างมีนัยสำคัญ (McCargo and Chattharakul 2020, Alexander 2021, Lertchoosakul 2021, ชัยพงษ์ สำเนียง 2564, อนุสรณ์ อดิโน และคณะ 2565)

แม้การออกแบบระบบเลือกตั้งใหม่จะเป็นคุณแก่บางพรรค แต่การต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์อย่างเข้มข้นระหว่าง “เอาเผด็จการกับต่อต้านเผด็จการ” ก็กลายเป็นวาทกรรมหลักหนึ่งในการเลือกตั้งปี 2562 โดยการต่อสู้แบบอื่น เช่น นโยบายที่เคยเป็นพื้นที่หลักถูกลดความสำคัญลง และพบว่าพรรคฝ่ายอนุรักษ์นิยมสามารถสร้าง “วาระทางการเมืองเรื่องการปกป้องสถาบัน” เพื่อจูงใจให้สามารถชนะเลือกตั้งได้ อีกทั้งเป็นการต่อสู้ของ “รุ่น” ที่มีนัยทางการเมืองอย่างสำคัญ²⁹ ซึ่งได้แสดงบทบาทเป็นผู้กระทำการทางการเมืองและสร้างความไม่แน่นอนให้แก่เครือข่ายชนชั้นนำตามไปด้วย (McCargo and Chattharakul 2020, Alexander 2021, Lertchoosakul 2021)

อีกทั้งการต่อสู้ครั้งใหม่ของขบวนการเยาวชน นิสิต นักศึกษา และประชาชนในช่วงปี 2560 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) เป็นการต่อสู้ในแนวรบใหม่ในแง่ของอุดมการณ์ และรูปแบบที่ประสานทั้งคนรุ่นเก่า (เสื้อแดงเดิม) และคนรุ่นใหม่ ที่นำมาสู่การตั้งคำถามต่อเครือข่ายชนชั้นนำเดิม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ทนายสิทธิมนุษยชน และเขียนเรื่องคนเสื้อแดงมาอย่างต่อเนื่องพบว่า

“...หากเทียบในช่วงปี 2559-2557 กับปัจจุบัน ต่างทั้งจำนวนและความตื่นตัวโดยรวมวงกว้างกว่า ตอนนั้น อาจจะเป็นเสื้อแดงเท่ากับนักกิจกรรม สถานการณ์ตอนนั้นเป็น ทหารควบคุม ขึ้นศาลทหารคนอาจจะไม่อยากจะเสี่ยง ตอนนั้นคนที่ พร้อมจะต่อสู้และรับคดีเยอะกว่าแม้รู้ว่าทำแล้วจะโดนคดีแต่ก็ พร้อมออก น่อง ๆ ที่ไม่มีอะไรจะเสียก็ออก คนรุ่นใหม่พร้อมรับ ความเสี่ยงได้เยอะขึ้นชัดเจน แต่ถ้าเทียบกับขบวนการ คนเสื้อแดงในปี 2553 ไม่ได้ใช้คดีมากใช้การปราบแบบฆ่า กลับมาปัจจุบันพอเห็นยุทธวิธีรัฐที่ใช้กฎหมายเข้มข้น ปีที่แล้ว คนที่จะออกมาเคลื่อนไหวต้องประเมินความเสี่ยงพร้อมโดน แคïne ในแง่การจัดตั้งรุ่นใหม่อาจจะไม่เชิงเป็นจัดตั้งเยอะเท่า เมื่อก่อน เป็นการตื่นตัวในวงกว้างมาเองเกิดกลุ่มก้อนย่อยแต่ละ จังหวัด ที่มารวมตัวกันเองและหามวลชนเข้ามาร่วมแต่ละครั้ง ไม่ใช้การจัดตั้งในวงกว้างที่ระดมมวลชนแต่ละพื้นที่ หมู่บ้าน” (สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ทนายสิทธิมนุษยชน และเขียน เรื่องคนเสื้อแดงมาอย่างต่อเนื่อง 17 ตุลาคม 2564)

อีกทั้งขบวนการของคนเสื้อแดงมีความแตกต่างจากขบวนการ ของคนรุ่นใหม่ ในแง่การระดมคนของคนรุ่นใหม่ขึ้นลงตามกระแส คนรุ่นใหม่อาศัยกระแสออนไลน์กับความถี่ที่เยอะกว่า ทำให้ไม่สามารถ คาดเดาได้ ว่าคนจะออกมาอย่างน้อยแค่ไหน รวมถึงอารมณ์ของคนใน แต่ละครั้งด้วย รวมถึงไม่ได้ชุมนุมปักหลักยาวนาน ส่วนคนเสื้อแดง สามารถคาดเดากำลึงคนได้ในระดับหนึ่ง จากการระดมคนสามารถ ตรวจสอบคาดการณ์กำลังได้ ส่วนสิ่งที่เหมือนสำหรับคนรุ่นใหม่และคน เสื้อแดง คือแต่ละกลุ่มก็มีปัญหาความแตกแยก จะเห็นได้ว่าคนเสื้อแดง ก็มีปัญหาทะเลาะกันเรื่องแนวทาง อีกทั้ง ในแง่อุดมการณ์คนเสื้อแดง อาจจะเป็นประชาธิปไตยรัฐสภามากกว่า แต่คนรุ่นใหม่ไกล ไม่เอา แค้การเมืองรัฐสภา กล่าวได้ว่า ในภาพรวมคนรุ่นใหม่คิดถึงระบอบการเมือง

แบบอื่น ๆ ที่ถึงรากฐาน รูปแบบการเคลื่อนไหวที่ทำทนายระบอบสังคมกว่ารวมทั้งวัฒนธรรมความคิดความเป็นชาติ เป็นไทยด้วย (สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ทนายสิทธิมนุษยชน และเขียนเรื่องคนเสื้อแดงมาอย่างต่อเนื่อง 17 ตุลาคม 2564)

จะเห็นได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวครั้งใหม่นี้ ทั้งจากการเลือกตั้งและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นผลพวงมาจากการรัฐประหารของเครือข่ายชนชั้นนำ ที่นำมาสู่การทำทนายต่อต้าน และตั้งคำถามต่ออำนาจนำเดิม การรัฐประหารเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นนำคิดว่าเป็นความแน่นอนในการจัดการทางการเมือง แต่ด้วยเงื่อนไขของภูมิทัศน์ทางการเมือง และช่วงอายุของคนที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการต่อต้านและตั้งคำถามอย่างแหลมคม เครื่องมือเก่าแก่ของรัฐพันลึกไม่อาจทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดิมอีกต่อไป

สรุป

ผลการศึกษารัฐประหารที่แน่นอนกับการจัดการความไม่แน่นอนผ่านการทำทนายของความคิดประชานิยมและการเลือกตั้ง พบว่า ประการแรก กรอบคิดแบบเครือข่ายเชิงสถาบัน (network monarchy) และรัฐพันลึก (deep state) เพื่อสร้างหลักประกันระยะยาวให้กับผู้มีอำนาจผ่านเครือข่ายชนชั้นนำ ที่ประสบความสำเร็จมาอย่างยาวนานถูกทำทนายมากขึ้น (อาสา คำภา 2561, 2562) เนื่องด้วยการรัฐประหารทั้งสองครั้งในปี 2549 และ 2557 ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนขึ้น การที่รัฐและเครือข่ายสถาบันพระมหากษัตริย์พยายามสร้างเครือข่ายเชิงสถาบันส่วนบุคคลและสถาบันเชิงเครือข่าย เพื่อที่จะรวบอำนาจมากขึ้นในสังคมประชาธิปไตย จะยิ่งก่อให้เกิดการต่อต้าน ดังนั้น การเกิดขึ้นของกลุ่มก้อนที่มาต่อต้านคัดง้างกับการพยายามที่จะสร้างเสถียรภาพทางอำนาจ ก่อให้เกิดผลที่คาดเดาไม่ได้ อาทิ การเกิดขึ้นของภูมิทัศน์การเมืองแบบใหม่ผ่านการเลือกตั้งและนโยบายประชานิยมของทักษิณ ชินวัตร รวมถึงการเกิดขึ้นของคนกลุ่มใหม่

ที่เข้ามาท้าทายตั้งคำถามต่ออำนาจนำเดิม ในกระบวนการที่พยายามสร้างความแน่นอนโดยมีต้นทุนที่วางอยู่บนความไม่แน่นอนของเครือข่าย อีกทั้งลดทอนความชอบธรรมของเครือข่ายเชิงสถาบันที่มีการต่อต้านอย่างต่อเนื่อง ทั้งคนเสื้อแดง (อภิชาติ สถิตนิรามัย ยุक्ति มุกดาวิจิตร และนิติ ภาวัครพันธุ์ 2556) พรรคอนาคตใหม่ (McCargo and Chattharakul 2020) การเกิดขึ้นของคนกลุ่มใหม่ เช่น แนวร่วมเยาวชน นิสิต นักศึกษาในปี 2563 เป็นต้น (Alexander 2021, Lertchoosakul 2021, กนกรัตน์ เลิศชูสกุล 2564, อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ 2565)

ประการที่สอง ความไม่แน่นอนใหม่นี้ ผู้มีอำนาจไม่สามารถที่จะควบคุมได้ รัฐประหารจึงเป็นภาวะการณ์ หรือสร้างภาวะการณ์ของความไม่แน่นอนขึ้นมา (Schedler 2013) แม้ว่าสังคมไทยจะรู้อยู่ว่า รัฐประหารเป็นความแน่นอนแบบหนึ่งในแง่ที่คอยคุมความเป็นไปทางการเมืองแบบรัฐพันลึก รัฐประหารจึงเป็นความพยายามของฝ่ายผู้มีอำนาจที่จะควบคุมความไม่แน่นอนในทางการเมือง เพื่อสร้างเสถียรภาพของชนชั้นนำ รัฐประหารจึงมีสถานะเป็นเครื่องมือที่สร้างหลักประกันของความแน่นอนแบบหนึ่ง ที่เครือข่ายชนชั้นนำรวบอำนาจ และแบ่งสรรอำนาจในหมู่ของผู้ซึ่งอยู่ในฝ่ายเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความไม่แน่นอนขึ้นเช่นกันผ่านการต่อต้านและเคลื่อนไหวของคนกลุ่มใหม่ ๆ ที่ชนชั้นนำไม่สามารถควบคุมได้ การรัฐประหารจึงแผดเผยให้เห็นอำนาจเร้นรัฐกลายมาเป็นอำนาจที่เปิดเผย สร้างความไม่แน่นอนให้อำนาจเชิงเครือข่ายเดิม ๆ อีกทางหนึ่ง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2559) กล่าวอย่างถึงที่สุด ความคิดประชานิยม การเลือกตั้ง และความเคลื่อนไหวของคนกลุ่มใหม่ ๆ ได้ก่อให้เกิดภูมิทัศน์ทางการเมืองใหม่ และได้กลายมาเป็นความไม่แน่นอนทางการเมืองด้วย การรัฐประหารที่เคยเป็นเครื่องมือจัดการความไม่แน่นอนที่มีประสิทธิภาพของเครือข่ายชนชั้นนำ ถูกท้าทายคัดง้างเพิ่มมากขึ้น ความคิดเครือข่ายเชิงสถาบัน และรัฐพันลึก ไม่อาจอธิบายความไม่แน่นอนใหม่ ๆ ที่เข้ามาท้าทายปรับเปลี่ยน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอำนาจนำในการเมืองไทยได้ทั้งหมด การศึกษาความไม่แน่นอนในที่นี้จึงเป็นทั้งวิธีวิทยาและแนวคิดเพื่อทำความเข้าใจ ความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เพื่อเติมเต็มการศึกษาการเมืองไทยในบริบท ที่ไม่แน่นอนด้วยเช่นกัน (ดูเพิ่มใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2564)

เชิงอรรถ

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยสถานะของความไม่เสถียร ไม่นั่นคง ไม่แน่นอน และไม่มีประสิทธิภาพ: ของการเมืองไทยในระบอบรัฐประหารทศวรรษ 2540 – 2560 ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง “ฝ่าภาวะความไม่แน่นอน: การดำรงอยู่ในห้วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย” โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประเภททุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส) ของ รศ.ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี

² เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 24 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2549 นายสมัคร สุนทรเวช เป็นนายกคนที่ 25 เมื่อวันที่ 29 มกราคม - 9 กันยายน 2549

³ แต่ก็ไม่สามารถชนะเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2554 พรรคเพื่อไทยที่ทักษิณ ชินวัตร สนับสนุน โดยมี น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร น้องสาวทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรค สามารถชนะเลือกตั้งเกินครึ่งถึง 265 เสียงจาก 500 เสียง พรรคประชาธิปัตย์ ภายใต้ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีตนายกรัฐมนตรีได้เพียง 159 เสียง แสดงให้เห็นว่าแม้มีความพยายามทำลายทักษิณ ชินวัตร และเครือข่าย หรือ “ระบอบทักษิณ” แต่ก็ไม่สามารถทำลายความนิยม ต่อนโยบายและตัวทักษิณ ชินวัตร ได้ จนก่อให้เกิดการรัฐประหารรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในปี 2557

⁴ ในช่วงการเลือกตั้งมีการสร้างข่าวลือจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน ส่วนหนึ่งก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเลือกตั้งตามกระแส นั้น

⁵ ดูเพิ่มใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2549, 136), นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549) และผาสุก พงษ์ไพจิตร (2546)

⁶ ดูเพิ่มใน Duncan (2005) ข้อกล่าวหานี้เป็นข้อกล่าวหาที่ร้ายแรงและสร้างผลกระทบในวงกว้างอย่างยิ่ง และเป็นข้อหาที่สร้างความกดดันให้ทักษิณ ชินวัตร เป็นอย่างมาก เพราะมีการเคลื่อนไหวจากหลายฝ่าย เช่น พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่ออกบรรยายตามโรงเรียนเตรียมทหาร ตำรวจ รวมถึงการกดดันจากราชนิกุล เป็นต้น

⁷ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.)

⁸ ในที่นี้มีได้ต้องการอธิบายการเมืองในช่วงเวลานี้ แต่เพื่อเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในหลาย ๆ มิติ และทำให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองที่เรียกว่า “คนเสื้อแดง” ที่เกิดการขยายตัวอย่างกว้างขวาง

⁹ เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 24 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2549 นายสมัคร สุนทรเวช เป็นนายกคนที่ 25 เมื่อวันที่ 29 มกราคม - 9 กันยายน 2549

¹⁰ ในส่วนของ 3 นโยบายหลังเป็นนโยบายที่สืบเนื่องมาแต่รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช และมีการปฏิบัติใช้มาถึงปัจจุบัน แม้จะมีการลดขนาดลง เช่น ค่าไฟฟ้าที่ไม่ให้เกิน 50 หน่วย/1 มิเตอร์ (2555)

¹¹ นโยบายของรัฐไทยมักให้ความสำคัญกับคนรวย หรือคนชั้นกลางเท่านั้นที่ผูกขาดความเป็นเจ้าของของประเทศ แต่จากนโยบายประชานิยมทำให้คนในชนบทจำนวนมากได้รับประโยชน์จากนโยบายรัฐ

¹² ส่งผลให้ประชาชนจำนวน 47.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 75 ของประชากรทั้งประเทศได้เข้าถึงการรักษาทางการแพทย์อย่างเท่าเทียม และประชาชนถึงร้อยละ 95.7 มีความพึงพอใจต่อโครงการนี้อย่างสูง ทำให้ประชาชนประหยัดค่าใช้จ่ายได้ถึง 10,634 ล้านบาทต่อปี และส่งผลต่อเนื่องให้จำนวนคนจน

ในประเทศลดลงไปถึง 700,000 คน (ไทยรัฐ 2549 อังนเอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2549, 135-36)

¹³ สัมภาษณ์พี่เสื้อแดง (นามสมมติ) 25 กุมภาพันธ์ 2558 อังนเอนก ชัยพงษ์ สำเนียง (2562)

¹⁴ ดูเพิ่มใน สมัชชาคนจนประณามความรุนแรงต่อคนจนเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของนายทุน เว็บไซต์ ประชาไท วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558 (<http://prachatai.org/journal/2015/02/57930>)

¹⁵ การแก้ไขความยากจนในประเทศ ไม่มุ่งปรับโครงสร้างเพื่อกระจายทรัพยากร

ที่มีการเสนอมาอย่างยาวนาน เช่น การเก็บภาษีแบบก้าวหน้า เก็บภาษีมรดก การจำกัดการถือครองที่ดิน ฯลฯ ซึ่งจะทำให้คนทั่วไปเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมมากขึ้น แต่สิ่งที่รัฐทำเป็นการแก้ไขปัญหาไปวัน ๆ ที่ไม่อาจทำให้คนจนลืมตาอ้าปากได้

¹⁶ ก่อนหน้าการรัฐประหาร คนจนและผู้ได้รับผลกระทบจากการทำงานของรัฐและทุนจำนวนมากสร้างอำนาจต่อรองโดยการใช้การเมืองภาคประชาชน ผ่านการเดินขบวนประท้วงในรูปของเครือข่ายปัญหาต่าง ๆ เช่น สมัชชาคนจน เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ/ภาคอีสาน/ภาคใต้ (ประกาศปีนตบแต่ง 2541) แม้จะสามารถแก้ไขปัญหาได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ก็ถือว่าเขาเหล่านั้นมีอำนาจในการต่อรองกับรัฐในระดับหนึ่ง

¹⁷ จากสถานการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบัน ทำให้ทักษิณ ชินวัตร ถูกกล่าวถึงอีกครั้งทำไมคนถึงเรียกร้องหา “ปีศาจทักษิณ” “ประชา(นิยม)ธิปไตยที่กินได้” อาจกล่าวได้ว่ารัฐประหารไม่อาจทำให้คนเท่ากัน เสมอหน้า และมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กลับมุ่งแต่สร้างรัฐสังคมสงเคราะห์ที่ทำให้คนตกเป็นไพร่ข่ารอความเมตตา และเรียกทวงบุญคุณอยู่รำไป ทั้งที่เขาเหล่านั้นก็คือเจ้าของประเทศแต่ไม่มีสิทธิในประเทศนี้อย่างที่มีที่เป็นใน “รัฐ” รัฐประหาร

¹⁸ ดูการอธิบายประวัติศาสตร์การเมืองระยะยาวจากงานของ ภูริ พวงศ์เจริญ (2563) ที่ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยในห้วงเวลาต่าง ๆ

¹⁹ การเลือกตั้งครั้งนี้พรรคเพื่อไทยที่ทักษิณสนับสนุนอยู่ก็ได้รับการเลือกตั้งสูงสุด แม้ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ เนื่องจากต้องใช้เสียงของสมาชิกวุฒิสภา

²⁰ นำมาสู่ความไม่ปกติของสถานการณ์ทางการเมืองและระบบเลือกตั้งของกลุ่มอำนาจนำและคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

²¹ นำมาสู่ความไม่ปกติของสถานการณ์ทางการเมืองและระบบเลือกตั้งของกลุ่มอำนาจนำและคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

²² Free Elections (ANFREL) (2562) ปีซีซีไทย (2561) และ ปีซีซีไทย (2562) รวมถึงหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นได้รายงานข่าวอย่างต่อเนื่อง

²³ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2561 ตัวแทนกลุ่มการเมืองเข้าร่วมประชุมกับ กกต. เพื่อรับทราบข้อมูลในการยื่นคำขอจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ภายหลังจากการประชุมหารือ 4 ฝ่ายประกอบไปด้วย ครม. กรธ. กกต. และ พรรคการเมืองที่สโสมสหทหารบกเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2561 วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรีด้านกฎหมายได้ออกมาให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชน ว่าได้กำหนดวันเลือกตั้งอย่างไม่เป็นทางการครั้งแรก โดยมีตัวเลือกได้แก่ 24 กุมภาพันธ์, 31 มีนาคม, 28 เมษายน หรือ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 วิษณุแจ้งกับพรรคการเมืองที่เข้าร่วมประชุมว่า พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ์ บดินทรเทพยวรางกูร และ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวันเลือกตั้ง

²⁴ เช่น การเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน หรือมือบในเชิงประเด็นทรัพยากร จะไม่กล่าวถึงโครงสร้างอำนาจมากนัก จะเน้นความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ดูงานของ, ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541) และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548)

²⁵ วันที่ 5 มิถุนายน สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภามีมติเลือก พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรีอีกสมัย ในสภาผู้แทนราษฎรประยุทธ์ได้รับคะแนนเสียงจาก ส.ส. 19 พรรค นับเป็นรัฐบาลผสมที่มีจำนวนพรรคมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน และมีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 10 กรกฎาคม

²⁶ ในส่วนของบทความนี้ยังไม่ดูการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ที่ออกมาเคลื่อนไหวในปี 2562-2564 จะทำต่อไปในช่วงเวลาถัดไป ซึ่งมีงานจำนวนหนึ่งที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานี้ เช่น กนกรัตน์ เลิศชูสกุล (2564) Alexander (2021) และ Lertchoosakul (2021)

²⁷ ข้อความโดยสังเขปฉบับที่หนึ่ง กรณีทูลกระหม่อมอุบลรัตนราชกัญญาฯ ระบุ “...สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยเป็นศูนย์รวมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวไทย พระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ ทรงดำรงสถานอยู่เหนือการเมือง และทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประเทศชาติและประชาชนมาโดยตลอด ดังเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งว่า ตลอดระยะเวลา 70 ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อความผาสุกและความอยู่ดีกินดีของประชาชน ทรงปกครองประเทศด้วยทศพิธราชธรรม และนำพาประเทศให้ผ่านพ้นวิกฤติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยก่อการร้าย ภัยพิบัติ และภัยที่เกิดจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศ ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุข และดูแลปกป้องประชาชนด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาอย่างมิอาจประมาณได้ ประชาชนทุกหมู่เหล่าเคารพรัก และเทิดทูนพระองค์เสมือนด้วยบิดา จึงทรงเป็น “พ่อแห่งแผ่นดิน” โดยแท้จริง

ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เป็นพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทั้งยังเป็นพระเชษฐภคินีในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ แม้จะทรงกราบถวายบังคมลาออกจากฐานันดรศักดิ์ไปแล้ว ตามกฎหมายไทย โดยได้กราบบังคมทูลพระกรุณาเป็นลายลักษณ์อักษร หากยังทรงสถานะและดำรงพระองค์ในฐานะสมาชิกแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เป็นที่รักใคร่ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ และสมเด็จพระบรมราชชนนี ตลอดจนเป็นที่เคารพยกย่องของพระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ และประชาชน

ชาวไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนานด้วยทรงประกอบพระกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยในการดำรงพระองค์และการประกอบพระกรณียกิจต่าง ๆ นั้น ทรงปฏิบัติด้วยการถวายงานของข้าราชการในพระองค์ และหน่วยราชการต่าง ๆ ของหน่วยราชการในพระองค์ตลอดมา การนำเสนอซิกข์ขึ้นสูงในพระบรมราชวงศ์มาเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง ไม่ว่าจะโดยทางใดก็ตาม จึงเป็นการกระทำที่ขัดต่อโบราณราชประเพณี ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของชาติ ถือเป็นการกระทำที่มีบังควรไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

อนึ่ง บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทุกฉบับรวมทั้งฉบับปัจจุบัน มีหมวดว่าด้วยพระมหากษัตริย์เป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่รองรับสถานะพิเศษของสถาบันพระมหากษัตริย์ ตามประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่เหนือการเมือง และทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิด กล่าวหา หรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้ ซึ่งบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญดังกล่าว ย่อมครอบคลุมถึงพระราชินี พระรัชทายาท และพระบรมราชวงศ์ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ ดังที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจร่วมกับพระองค์หรือผู้แทนพระองค์อยู่เป็นนิตย์ ดังนั้นพระราชินี พระรัชทายาท และพระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ จึงอยู่ในหลักการเกี่ยวกับการดำรงอยู่เหนือการเมือง และความเป็นกลางทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ด้วย และไม่สามารถดำรงตำแหน่งใด ๆ ในทางการเมืองได้ เพราะจะเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ประกาศ ณ วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2562 เป็นปีที่ 4 ในรัชกาลปัจจุบัน”

ฉบับที่สองให้เลือกคนดี มีตอนหนึ่งว่า “ขอให้ทราบถึงสิ่งสำคัญในการปกครองไว้ว่าในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้”

²⁸ สันทนากับอาจารย์ท่านหนึ่งก่อนเลือกตั้ง ซึ่งมีความคิดอนุรักษนิยม ที่เห็นว่าพรรคประชาธิปัตย์ไม่ใช่ทางเลือกแล้ว ส่วนพรรคอนาคตใหม่กับเพื่อไทยก็ไม่ใช่แนวทางที่ท่านเห็นด้วย จึงคิดจะเลือกพรรคเสรีรวมไทย แต่พอพระราชโองการฉบับนี้ออกมาได้หันไปเลือกพรรคพลังประชารัฐที่ท่านเคยวิจารณ์และไม่เคยคิดว่าเป็นตัวเลือก โดยให้เหตุผลว่า “ต้องการรักษาสถาบัน” แสดงให้เห็นว่าภายใต้การสร้างวาระทางการเมืองผ่านโลกออนไลน์ ได้ชักนำวาระทั้งเฉพาะหน้าและระยะยาวของแต่ละกลุ่มอย่างพลิกความคาดหมายจากการเมืองแบบเดิมที่ยึดโยงตัวบุคคลในพื้นที่มาเป็นการเมืองของอุดมการณ์มากขึ้น (ดู, ชัยพงษ์ สำเนียง 2564)

²⁹ แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงการก่อตัวขึ้นมาของคนกลุ่มใหม่ที่ตื่นตัวทางการเมืองจนสามารถพัฒนาตัวเองกลายเป็นผู้ประกอบการทางการเมืองในที่สุด คนกลุ่มใหม่นี้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน แม้บางส่วนอาจจะอยู่ในฐานะผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงตกอยู่ในสภาพลูกผีลูกคน เพราะขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระบบตลาด ที่พวกเขาไร้อำนาจควบคุมและมีส่วนร่วมคนกลุ่มนี้เติบโตขึ้นมาภายใต้บริบทของพื้นที่ทางการเมืองในสังคมช่วงหลังจากปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีจุดปะทะหลักบนพื้นฐานของวาทกรรมการพัฒนาและการช่วงชิงความหมายในฐานะผู้กระทำการทางการเมืองชาวบ้านกลุ่มใหม่ในชนบทที่ตื่นตัวมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับชาวบ้านในเศรษฐกิจแบบศีลธรรมที่อาจจะเคยมีอยู่ในอดีต เพราะพวกเขาไม่ได้พยายามหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในระบบตลาดอีกต่อไป ตรงกันข้ามกลับพยายามฉกฉวยและแสวงหาโอกาสในการช่วงชิงความหมายการพัฒนาจากระบบตลาดอย่างเต็มที่ เพื่อความหวังในการบริโภคคุณภาพชีวิตที่ดี

เริ่มต้นจากความพยายามเป็นผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจที่มีฐานการผลิตและที่มาของรายได้ที่คาบเกี่ยวอยู่ที่ฐานที่ดินและทุนอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมในรูปของเครือข่าย และทุนความรู้ ด้วยการจัดการอย่างยืดหยุ่นเพื่อกระจายความเสี่ยงที่มาจากกาพึ่งพาเศรษฐกิจในระบบตลาดมากขึ้น (Keyes 2010)

แต่การมีชีวิตอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งยังคงมีช่องว่างของรายได้และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ดำรงอยู่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกดดันให้ชาวบ้านกลุ่มใหม่ในชนบทต้องตื่นตัวขึ้นมาเพื่อที่จะแสดงบทบาททางการเมืองร่วมกัน โดยไม่ได้เคลื่อนไหวเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทนเฉพาะหน้าเท่านั้น หากยังแสวงหาแนวทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะผู้ประกอบการทางการเมือง ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนในความพยายามเข้าไปช่วงชิงตำแหน่งผู้นำทางการเมืองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง

การยกระดับตนเองจากผู้ตื่นตัวทางการเมืองไปสู่ผู้กระทำทางการเมืองและกลายเป็นผู้ประกอบการทางการเมืองในที่สุด ชี้ให้เห็นถึงพลังของคนกลุ่มใหม่ในฐานะผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจ ที่สามารถสะสมประสบการณ์ผ่านการเข้าร่วมเคลื่อนไหวในพื้นที่ทางการเมือง พร้อมกับสร้างพื้นที่ทางการเมืองให้เปิดกว้างออกไปสู่การต่อสู้ในมิติอื่น ๆ อีกด้วย เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ ๆ ในการต่อรองอย่างอิสระ จนท้ายที่สุดก็รวมการเลือกตั้งระดับต่าง ๆ เข้าไว้ในพื้นที่ทางการเมืองของพวกเขาด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. 2564. *สงครามเย็น (ใน) ระหว่าง โบว์ขาว*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เกษียร เตชะพีระ. 2553ก. *สงครามระหว่างสี: ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ*. กรุงเทพฯ: โอเพน บুকส์.
- เกษียร เตชะพีระ. 2553ข. *สงครามระหว่างสี: ในคืนวันอันมืดมิด*. กรุงเทพฯ: โอเพน บุกส์.
- เกษียร เตชะพีระ. 2559. “รัฐพันลึก vs. สังคมพันลึก” (ตอนต้น). *มติชนสุดสัปดาห์*, วันที่ 27 พฤษภาคม 2559. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562. https://www.matichon.co.th/uncategorized/news_156510.
- คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2562. *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. 2562. “พื้นที่การเมืองในชีวิตประจำวันและการต่อรองธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคเหนือ.” *ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต* สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. 2564. “การเมืองดิจิทัล: การเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองของคนกลุ่มใหม่ในโลกเสมือน”. *วารสารพัฒนศาสตร์* 4(2): 1–35.
- ไทยรัฐ. 2562. “เปรียบเทียบผลเลือกตั้ง ส.ส.เขต ปี 2554 vs 2562.” *ไทยรัฐ*, 25 มีนาคม 2562. สืบค้นเมื่อเมื่อ 20 มกราคม 2565. <https://www.thairath.co.th/infographic/2725>.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2565. *วิเคราะห์แนวคิดมโนทัศน์การปฏิรูปประเทศไทย*. แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- ชัยวัฒน์ภัทร์ เจริญพานิช. 2565. *การเมืองไทยร่วมสมัย พ.ศ. 2540-2563: พัฒนาการทางการเมือง ความขัดแย้งและประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2549. *วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2559. “รัฐพันลึกกับร่างรัฐธรรมนูญ.” *ประชาไท*, 6 เมษายน 2559. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2565. <https://prachatai.com/journal/2016/04/65105>.
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. 2560. *การเมืองไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ปิยซีไทย. 2561. “ส่อเลื่อนวันเลือกตั้งครั้งที่ 5 จะมีใครเป็น “โมฆะบุรุษ”.” *ปิยซีไทย*, 22 มกราคม 2561. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565. <https://www.bbc.com/thai/thailand-42770720>.
- ปิยซีไทย. 2562. “เลือกตั้ง 2562: กกต. เคาะแล้วเลือกตั้ง 24 มี.ค.” *ปิยซีไทย*, 23 มกราคม 2562. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565. <https://www.bbc.com/thai/thailand-46955721>.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2541. *การเมืองบนท้องถนน: 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวน ชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ต้นตำรับ.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บก. 2556. *Becoming Red / กำเนิดและพัฒนาการเสื้อแดงในเชียงใหม่*.
- เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2564. “ย้อนคิดมโนทัศน์ความไม่แน่นอนกับความเสี่ยงในสังคมทันสมัย.” *วารสารธรรมศาสตร์* 40(3): 1-32.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2546. “ประชาธิปไตย ประชาสิทธิ ประชาธรรม.” *ปาฐกถาผู้นำในการสัมมนาประจำปี ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 19 พฤศจิกายน 2546 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ*.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2555. ““ผาสุก”ชี้ ปราบกฏการณ์ Arab Spring ลามทั่วโลก ถึงเวลา “วัฒนธรรมของความเสมอหน้า”.” *มติชนออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2555. http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1345041454&grpId=03&catid&subcatid.

- พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม. 2560. “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วย ‘ความไม่แน่นอน’”. *The 101.World*, 8 พฤษภาคม 2560. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2564. <https://www.the101.world/economic-uncertainty>.
- พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม, กฤษณ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์, พิม มโนทิโมกษ์, อาชวี ปวีณวัฒน์, ชัยธัช จิโรภาส, และทศพล อภัยทาน. 2563. “เศรษฐกิจไทยท่ามกลางความไม่แน่นอน: ปรับกระบวนการที่ปรับความท้าทาย.” บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่จะนำเสนอในงานสัมมนาวิชาการประจำปี 2563 ของธนาคารแห่งประเทศไทยในหัวข้อ “ปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจไทย ทำอย่างไรให้เกิดได้จริง” จัดในวันที่ 28 กันยายน 2563.
- ภุรี พวงศ์เจริญ. 2563. *การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. 2561. *ระบบเลือกตั้งเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2548. *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อนุสรณ์ อุณโณ, สมชาย ศรีสันต์, เสาวนีย์ ตรีรัตน์ อเล็กซานเดอร์, อสมา มังกรชัย, และชัยพงษ์ สำเนียง. 2565. *โครงการวิจัย “ให้มันจบที่รุ่นเรา”: ขบวนการเยาวชนไทยในบริบทสังคมและการเมืองร่วมสมัย*. ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0 สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- อภิชาติ สถิตนิรามัย ยุक्ति มุกดาวิจิตร, และนิติ ภาวครพันธุ์. 2556. *บททวนภูมิทัศน์การเมืองไทย*. เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2559. *ลี้มตาอำปาก จาก “ชาวนา” สู่ “ผู้ประกอบการ”*.

กรุงเทพฯ : มติชน.

อันนา หล่อวัฒนตระกูล. 2562. “ผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรกกับพลังคนรุ่นใหม่
ในวันที่การเมืองไทยแปรผัน” *ประชาไทออนไลน์*, 23 มีนาคม
2562. สืบค้นวันที่ 20 มกราคม 2563. [https://prachatai.com/
journal/2019/03/81669](https://prachatai.com/journal/2019/03/81669).

อาสา คำภา. 2561. “พลวัตสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย-ข้อสังเกต
ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทย พ.ศ. 2495 -
2535.” *วารสารไทยคดีศึกษา* 15(2: กรกฎาคม - ธันวาคม): 41-88.

อาสา คำภา. 2562. “ความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทย
พ.ศ. 2495-2535.” *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. 2549. *ทักษิณา-ประชานิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. 2552. *สองนคราประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพฯ: คบไฟ.

Alexander, Saowanee. 2021. “Sticky Rice in the Blood: Isan
People’s Involvement in Thailand’s 2020 Anti-Government
Protests.” *Critical Asian Studies* 53(2): 219-32.

Asian Network for Free Elections (ANFREL). 2562. *การเลือกตั้งทั่วไป
ของประเทศไทย พ.ศ. 2562 โอกาสที่หลุดลอยไปสำหรับ
การกลับสู่ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: The Asian Network for
Free Elections (ANFREL).

Baker, R. Scott, Nicholas Bloom, and Steven J. Davis. 2016. “Mea-
suring Economic Policy Uncertainty.” *Quarterly Journal
of Economics* 131(4): 1593–636.

Lertchoosakul, Kanokrat. 2021. “The White Ribbon Movement:
High School Children in the 2020 Thai Youth Protests.”
Critical Asian Studies 53(2): 206-18.

- Luangaram, Pongsak, and Yuthana Sethapramote. 2018. "Economic Impacts of Political Uncertainty in Thailand". *PIER Discussion Paper*, No. 86.
- McCargo, Duncan. 2005. "Network Monarchy and Legitimacy Crisis in Thailand." *The Pacific Review* 18(4): 499-519.
- McCargo, Duncan, and Anyarat Chattharakul. 2020. *Future Forward: The Rise and Fall of a Thai Political Party*. Copenhagen: NIAS Press.
- Mérieau, Eugénie. 2016. "Thailand's Deep State, Royal Power, and the Constitutional Court (1997–2015)." *Journal of Contemporary Asia* 46(3): 445-66.
- Schedler, Andreas. 2013. *The Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: Oxford University Press.
- OK Nation. 2554. "ทักษิณ!!!!..“กรือเฮะ 32 ศพ” “ตากใบ 78 ศพ” “ฆ่าตัดตอนยาเสพติด 2500 ศพ” ใคร??? สั่ง!!!! “ฆ่าประชาชน”." *OK Nation*, 26 มิถุนายน 2554. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2555. <http://www.oknation.net/blog/kongplod/2011/06/22/entry-2>.
- Yueh, Linda. 2014. "Thailand's Elections Could Be Delayed until 2016." *BBC World News*, 26 November 2014. Accessed January 20, 2022. <https://www.bbc.com/news/business-30218621>.